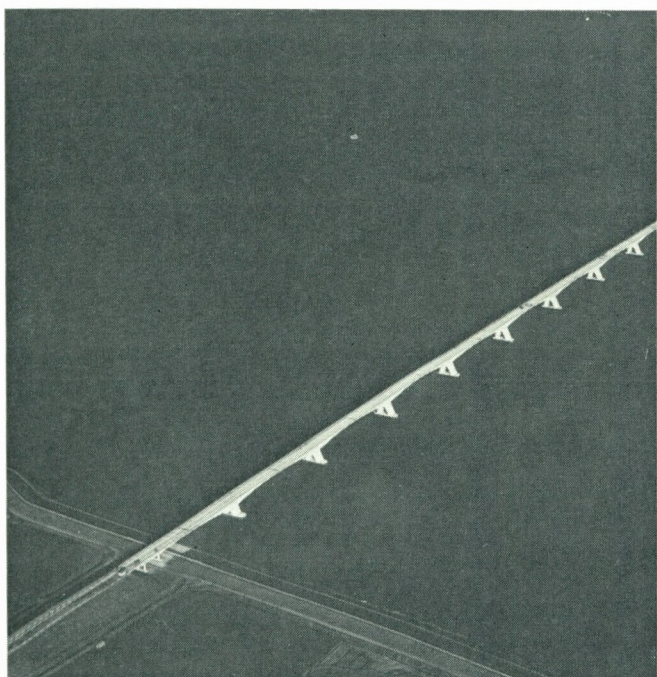

west-vlaanderen werkt

4.1975

tweemaandelijks tijdschrift / verschijnt niet in juli en augustus / september-oktober 1975

dossier zeeland

WER

4.1975

**WESTVLAAMSE
EKONOMISCHE RAAD**

Baron Ruzettelaan 33
8320 Brugge 4
Telefoon : 050/33 81 31
Postrekening 000-0097657-75

inhoud

141

Ten geleide

P. van Outryve d'Ydewalle

143

Zeeland en de Vlaanderens

M.C. Verburg

147

Streekplanning en ruimtelijke ordening

R.M.Th. Adriaansens

151

**Ekonomische impulsen en afgeleide sociale
en economische effecten**

C. de Schipper

155

**Zeeuwsch-Vlaanderen : ontwikkeling inwonertal
en arbeidsmarkt**

S.P. Van Der Zee

159

De landbouw in Zeeland

R. Krijger

163

De industriële ontwikkeling

G.J. Baarspul

167

Toerisme in Zeeland

L. Wouters

171

Onderwijs in Zeeland

J.J.Ph. Den Hertog / P.J. Filius

177

**Eertyds duyster. Enige opmerkingen over historische relaties
Zeeland-Vlaanderen**

M.P. de Bruin

180

Nieuwtjes

Beschermkomitee

Ridder P. van Outryve d'Ydewalle,
Gouverneur, Voorzitter WER ;
De Heer H. Smissaert,
Ere-voorzitter Raad van Beheer WER ;
De heer P. Monballyu,
Voorzitter Raad van Beheer WER ;
De heren H. De Fauw, L. Gillon, A. Legein, H. Olivier,
Mevrouw B. Platteau-Van Elslande,
Leden van de Bestendige Deputatie.

Redaktiekomitee

De Heren R. Annoot, L. Bockstaele, G. Declercq,
P. Delafontaine, J. Pattyn, F. Van Damme, O. Vanneste.

Redaktiesekretaris

De Heer D. Sanders.

Redaktiesekretariaat en publiciteitsvoorwaarden

WER, Baron Ruzettelaan 33, 8320 Brugge 4.

Abonnement 1975 : 160 fr.

PR. 000-0097657-75,
WER, Baron Ruzettelaan 33, 8320 Brugge 4.

Lay-out

Johan Mahieu.

Drukkerij

Groeninghe, Kortrijk.

Foto's kft

C.A.L. Kotvis, Middelburg - Archief Bureau
Voorlichting Prov. Zeeland (Rekreatiegebied
De Braakman / Havengebied Vlissingen-Oost)

Luchtfoto B. Hofmeester, Rotterdam -
Archief Rijksvoorlichtingsdienst (De Zeelandbrug)

ten geleide

Ridder P. van Outryve d'Ydewalle

Voorzitter WER-WES

Onze onmiddellijke noorderbuur, Zeeland, is voor de meeste Westvlamingen praktisch onbekend. Wel zijn er enkele stereotypen die onze kennis terzake bepalen. Westvlamingen kennen Sluis als inkoopstad en dit sinds lage tijd. Verder is er Walcheren, met zijn overstromingsramp, zijn overzetboot en zijn kleinschalige en charmante dorpen. Vlissingen wordt, in bepaalde economische publikaties, in konkurrentieel verband met Zeebrugge gebracht.

Verder weg hoort Terneuzen reeds bij het Oostvlaams denkpatoon, dank zij het kanaal Gent-Zelzate-Terneuzen, de konkurrentiële ligging van deze haven tegenover Gent en de eisende positie inzake milieuhinder van deze streek tegenover het Gentse industriegebied.

Met problemen als de afsnijding van de bocht van Bath en het trekken van het Baalhoekkanaal door het Verdrongen Land van Saaftinge zitten wij reeds volop in de Antwerpse problematiek.

Vanuit Zeeland bekeken raken deze enkele karakteristieken uiteraard slechts een miniem deel van het totale sociaal-economische bestel. Wel is het duidelijk dat Zeeland aan drie Vlaamse provincies grenst, er een stuk gemeenschappelijke geschiedenis mee heeft en er in een kader van ruimtelijke ordening, economische expansie en leefbaarheid opnieuw meer en meer toenadering mee zoekt.

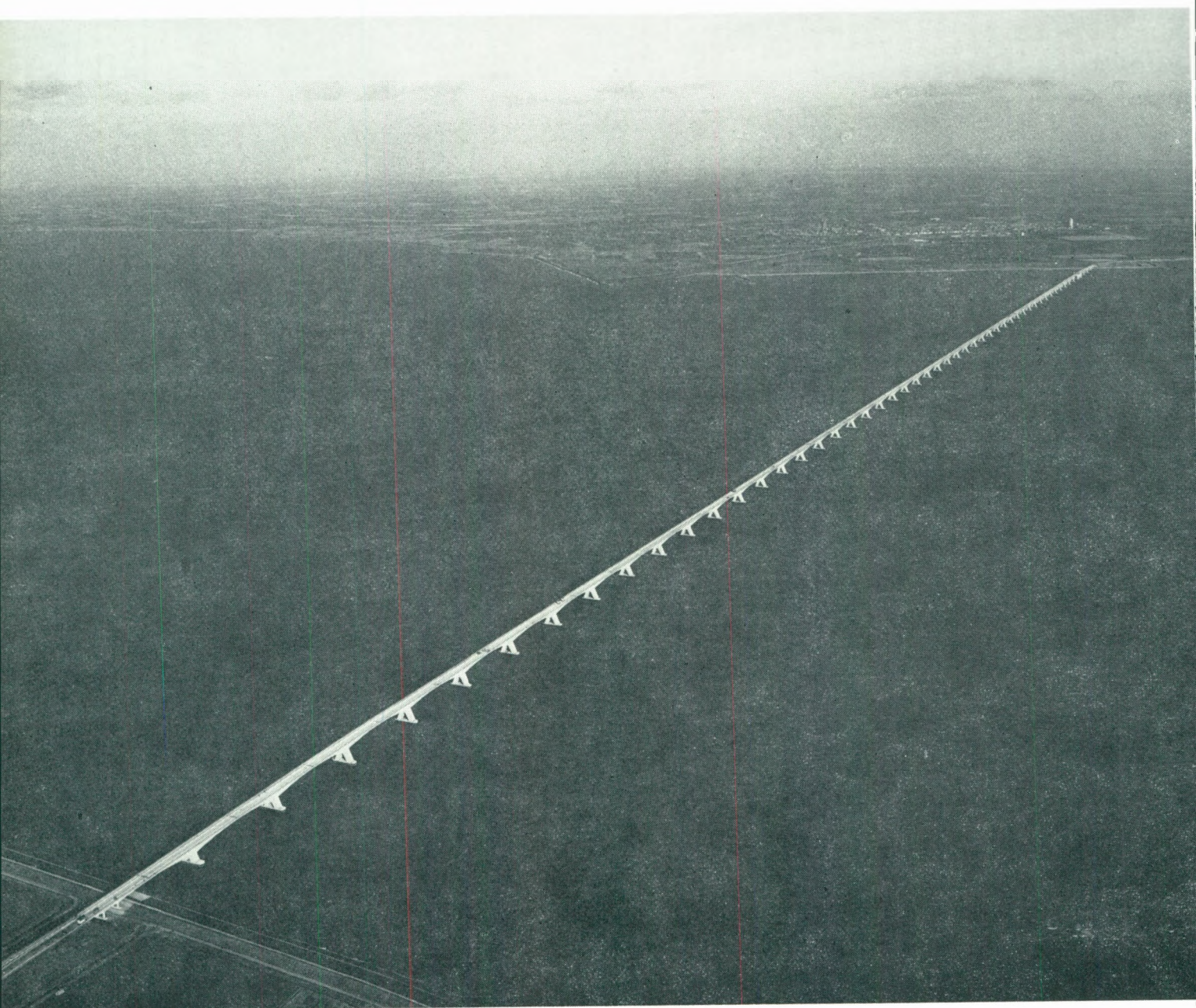
Niet zodra begon men inderdaad in Westeuropa de grenzen af te breken of tussen Zeeland en zijn buurprovincies, waaronder West-Vlaanderen, ontstonden geregelde kontakten. Deze werden in 1961 geïstitutionaliseerd in de BRES-Benelux Regionale Economische Samenwerking. Daaraan ging te Brugge op 28 oktober 1957 een belangwekkende Benelux-Studiedag vooraf.

Men besprak er de toekomstige ontwikkelingsmogelijkheden van Oost- en West-Vlaanderen en Zeeland. Prof. dr. O. Vanneste, toen pas benoemd tot directeur van de WER, hield er een fel-opgemerkte rede over de sociaal-economische structuur van de drie provincies, zowel in het verleden als voor de toekomst. Dit alles gebeurde in een geest van entoesiaste toenadering in het kader van de pas-gerealiseerde Benelux.

Iedereen weet hoe deze Benelux-ideologie momenteel iets is afgezwakt, terwijl het heilig vuur is toegedekt. Willen wij komen tot een opflakking van deze gedachte en tot verdere gemeenschappelijke realisaties, dan moeten wij minstens beginnen met een vernieuwde kennis-making met onze burens, waarbij vooral de jongeren zich op hun beurt in hun rol moeten inwerken. Een specifieke bijdrage terzake wordt door 'West-Vlaanderen Werkt' met dit Dossier-Zeeland gerealiseerd.

Het geheel kwam tot stand in samenwerking met de Nederlandse officiële instanties, waaronder vooral het Economisch-technologisch Instituut voor Zeeland dient vermeld. Het was uiteraard onmogelijk alle aspecten van Zeeland uitvoerig toe te lichten. Wel werd ernaar gestreefd telkens Zeeuwsch-Vlaanderen in dit geheel tot zijn recht te laten komen, aangezien dit deel van Zeeland toch meer in het bijzonder met West-Vlaanderen is verbonden.

Moge dit nieuwe Dossier van 'West-Vlaanderen Werkt' door het publiek even gunstig onthaald worden als de vorige en mogen heel wat lezers erin slagen, dank zij deze enkele bijdragen, hun nabuur beter te leren kennen en waarderen en dit als een eerste stap naar een ruimer uit te bouwen samenwerking.

De Zeelandbrug.

Luchtfoto B. Hofmeester, Rotterdam / Archief Rijksvoorlichtingsdienst.

zeeland en de vlaanderens

Drs. M.C. Verburg,

Direkteur Economisch-technologisch
Instituut voor Zeeland

Met dit speciale nummer presenteert Zeeland zich in West-Vlaanderen en wel met twee oogmerken :
het nabuurgewest te doen kennen ;
de gemeenschappelijke lotgevallen en perspectieven te schetsen.

Bij het tweede punt gaat het vooral om de situatie van grensgebieden.

Het regionaal beleid en de grensgebieden.

In het interimverslag nopens het regionaal beleid van de gemeenschap ten aanzien van de regio's aan de interne grenzen van de gemeenschap, namens de Kommissie voor het regionaal beleid en vervoer van het Europese Parlement uitgebracht door de rapporteur de heer H. Gerlach (Zittingsdocumenten 1974-1975, dokument 467/74, 31 januari 1975) is een ontwerp-resolutie opgenomen waarin wordt opgemerkt :

' Dat de regio's aan de interne grenzen van de gemeenschap zich door historische oorzaken minder gunstig hebben ontwikkeld dan het geval zou zijn geweest als deze grenzen niet hadden bestaan, daar de meeste van deze regio's geografisch gesproken weliswaar centraal in Europa zijn gelegen, maar voor de economie van het land waartoe zij behoren randgebieden vormen '.

In de toelichting stelt de rapporteur :

' Samenwerking — en wel op alle niveaus — met een aan de andere kant van de grens liggende streek zou economisch gezien uitstekende resultaten kunnen opleveren. Dank zij deze samenwerking zouden de nodige stimulansen kunnen worden gegeven voor de opbouw van de infrastructuur, die nodig is voor de economische ontwikkeling van de regio aan weerszijden van de grens, en ook voor de vestiging van nieuwe en de omschakeling van reeds bestaande industrieën. Een sektor die in de grensstreken gewoonlijk te wensen overlaat, is de vervoersector. Deze is zo belangrijk dat samenwerking op dit punt schier onontbeerlijk is : goede verbindingen vormen de grondslag voor de economische ontwikkeling van een streek. Momenteel zijn er in grensstreken veel vaker wegen die evenwijdig met de grens lopen dan wegen die

deze grens overschrijden. en verbetering van de situatie in de vervoersector zou niet alleen een gunstig economisch effect hebben, maar zou ook bijdragen tot de oplossing van bepaalde problemen van de grensregio's, zoals die op het gebied van het toerisme. Bovendien zou dit bijdragen tot de opheffing van de moeilijkheden, waarop degenen stuiten die dagelijks op weg naar hun werk de grens moeten overschrijden '.

Eigenlijk manifesteert zich het verschijnsel van de grensregio's aan weerszijden van de Westerschelde in dubbele zin. Zeeland is een grensgebied zoals het menigvuldig voorkomt. Daarenboven loopt midden door deze provincie nog de barrière van de Westerschelde, zodat Zeeuwsch-Vlaanderen nog eens extra als grensgebied wordt afgescheiden en er op korte afstand tweemaal een interruptief effect optreedt. Bovendien wordt daardoor Midden-Zeeland weer grensgebied in indirecte betekenis. De gebieden die het Zeeuwse grensgebied flankeren kunnen hierdoor niet dan langs een omweg communiceren. Enerzijds is dit het Rijnmondgebied, één van de sterkste economische centra in West-Europa. Aan de zuidzijde zijn de zich snel ontwikkelende provincies West- en Oost-Vlaanderen — met als grote centra Brugge en Gent — gelegen. Deze regio's hebben de handicap dat ze altijd ' achter Antwerpen ' liggen.

Vaste Westerscheldeverbinding...

Het nut van een vaste Westerscheldeverbinding voor Zuidwest-Nederland en West-België is dus zonneklaar. Het projekt, om technische en economische redenen ontworpen ten koste van de veerdienst Kruiningen-Perk-polder, ligt thans bij de Nederlandse regering voor en kan in 1980 zijn verwezenlijkt. De bekostiging geschiedt door middel van tolgelden van dezelfde hoogte als de veergelden en door Rijksbijdragen die anders aan de veerdiensten moeten worden betaald.

Deze brug-tunnel legt een korte verbinding tussen de genoemde centra en verbindt West-Nederland via Zeeland met West-België en Noord-Frankrijk. Het veer Breskens-Vlissingen blijft bestaan.

... en het kommunautaire vervoersnet.

Een bevestiging van deze visie treffen wij aan in het Verslag nopens de vaste oeververbindingen over of onder bepaalde zeestraten (rapporteur J. Hill, namens de Kommissie voor regionaal beleid en vervoer van het Europese Parlement, Zittingsdocumenten 1974-1975, document 319/74, 5 november 1974). In dit document komt de Westerscheldeverbinding weliswaar niet voor, maar stellen de wel genoemde verbindingen — de Kanaal-tunnel, de verkeersverbindingen met de Deense eilanden, de vaste oeververbinding bij Messina en de brug over de Severn — dezelfde problemen. De verkeersprognoses en de verhouding tussen de kosten en de baten liggen relatief in dezelfde sfeer.

Zeestraten, aldus dit rapport, vormen een belemmering voor de ontwikkeling van een aaneengesloten communautair vervoersnet en voor de economische en sociale ontwikkeling van bepaalde regio's. Bij de Westerschelde-verbinding geldt dit op kleinere schaal ook voor Benelux.

Dergelijke verbindingen, zo lezen wij vervolgens, vergemakkelijken de verplaatsing van industriële groei van zones met een buitensporige industriële concentratie naar

regio's die met een structurele werkloosheid te kampen hebben. Vervolgens : de bouwkosten zijn weliswaar hoog, maar deze uitgaven zijn waarschijnlijk commercieel verantwoord, indien de gebruikers een redelijk aandeel van de kosten van deze infrastructuur voor hun rekening nemen. Het rapport spreekt over nieuwe verkeersassen die ontstaan. Deze regels lijken ook voor de vaste Westerscheldeverbinding geschreven te zijn.

De heroriëntering van Zeeland.

De ontwikkeling van Zeeland is vooral na 1960 snel verlopen. In dit nummer blijkt dit uit de verdere bijdragen. De industrialisatie heeft zich in dit als officieel aangeduide stimuleringsgebied met faciliteiten voor vestiging en uitbreiding in de zeehavens Vlissingen-Oost en Terneuzen en op de stedelijke industrieterreinen in Goes en Terneuzen in vrij hoog tempo voltrokken. Ook in Middelburg, Zierikzee en Sint Maartensdijk (op het schiereiland Tholen) is dit het geval.

Voor het toerisme geldt dit evenzeer, eerder al in de kustgebieden, later in de nieuwe watersportgebieden en tegenwoordig ook in het achterland. Land- en tuinbouw staan in Zeeland beslist aan de top. Het spreekt vanzelf dat er ook in het opzicht van de maatschappelijke, kulturele en ruimtelijke ontwikkeling in een voorheen vrij stagnerend gebied sprake is van een heroriëntering. De bijdragen getuigen hiervan.

Ruimtelijke indeling.

Ruimtelijk is in het overheidsbeleid relevant de indeling in Noord- en Midden-Zeeland en Zeeuwsch-Vlaanderen. Noord-Zeeland, omgeven door recreatie- en natuurgebieden is een kwetsbaar gebied door de aanraking van de toeristische massa's en als 'buitengebied' van Rijnmond. Een grootscheepse ontwikkeling mag er niet plaatsvinden, wat de moeilijkheid met zich meebrengt dat er zonder een lichte groei leegloop en veroudering dreigt. In dit licht past ook het Deltaplan met de nieuwe plannen voor een Oosterschelde die afgesloten zal (kan) worden door een stormvloedkering teneinde het unieke zoutwatermilieu te behouden.

Midden-Zeeland is vanouds economisch sterk van structuur en sedert de aanleg van de haven Vlissingen-Oost in de jaren zestig nog verder versterkt. Namen als Hoechst (chemie), Péchiney (aluminium), Total (raffinaderij) en de kernenergiecentrale te Borssele zeggen genoeg. Sedert 1875 opereert de grote scheepswerf en machinefabriek de Kon. Mij De Schelde er al. Van de 1400 ha netto is nog slechts ruim 250 ha geoccupeerd.

In Middelburg is het vermelden van de BV Vitrite, zeer vooraanstaand op het wereldplan, de moeite waard ; er worden o.m. lampencaps vervaardigd.

In de kanaalzone Gent-Terneuzen hebben zich tussen 1911 en 1928 enkele grote industrieën gevestigd : een kookfabriek in Sluiskil, waarin Franse staalbedrijven in Lotharingen koöpererden ; een stikstofbindingbedrijf van Montecatini, een spiegelglas- en chemische fabriek (fosfaten) van Saint-Gobain en een stijfsel- en glucose-fabriek (CPC). Van de laatste twee bedrijven is Sas van Gent de zetel.

Ten westen van Terneuzen staat een zich voortdurend uitbreidend petro-chemisch complex van Dow Chemical, met o.a. twee naftakrakers. In de omgeving staat een zoetwaterfabriek.

Daarnaast is een verdere ontwikkeling voorzien van de Axelse vlakte gelegen aan het kanaal. Deze komt aan de orde voordat er sprake zal zijn van een terrein aan de mond van het Baalhoekkanaal dat Antwerpen met de Westerschelde moet gaan verbinden.

Vermeldenswaard is nog de sterk toegenomen commerciële functie van de zeehavens Terneuzen en Vlissingen, o.m. met containervervoer en roll-on-roll-off akkomodaties.

Benelux.

De tema's die in dit nummer zijn bijeengesprokkeld zijn ook voor West- en Oost-Vlaanderen van belang. Het Benelux-overleg omtrent de ruimtelijke ordening dient daarom te worden toegejuicht. Daarnaast is een voortdurend overleg tussen de gezamenlijke economische raden (in Zeeland het Economisch-technologisch instituut) van groot belang.

Overzichtskaartje Zeeland

Legend:

- woongebied
- industriegebied
- recreatiegebied
- jachthaven

Map Labels:

Regions: SCHOUWEN, DUIVELAND, THOLEN, WALCHEREN, NOORD-BEVELAND, ZUID-BEVELAND, WEST-ZEEUWSCH-VLAANDEREN, OOST-ZEEUWSCH-VLAANDEREN, SAEFTINGE.

Towns: Brouwershaven, Zierikzee, Wissenkerke, Kartgene, Veere, Damburg, Middelburg, Vlissingen, Vlissingen Oost, Barssele, Breskens, Oostburg, Stuis, Aardenburg, Terneuzen, Axel, Hulst, Bergen op Zoom, Versseke, Kruiningen, Perkpolder, Kloosterzande.

Water Bodies: Noordzee, Ooster, Grevelingen, Meer, Schelde, Rijn, kanaal, door Walcheren, door Zuid Beveland, door Terneuzen.

Dams: Grevelingen dam, Zandkreekdam, Veerse dam.

Other: Zeeland brug, Brouwersdam, Sas van Gent.

Scale: 0 5 10 km

ook uw bedrijfszekerheid zou wel eens van een draadje kunnen afhangen...

wij bedoelen het niet figuurlijk maar letterlijk!
 precies daarom besteden we zoveel aandacht aan al
 onze opdrachten.
 daarom ook hebben wij ons omringd met specialisten,
 die voor al uw automatieproblemen een efficiënte op-
 lossing vinden.

etm vandecappelle nv.

electro-industriële apparatuur rumbekesteenweg 279, 8800 roeselare tel. 051/230.81 (3 l.)

streekplanning en ruimtelijke ordening

Ir. R.M. Th. Adriaansens,

Direkteur Provinciale Planologische Dienst
voor Zeeland

Zoals ook elders in Nederland, heeft ook in Zeeland de Ruimtelijke Ordening als zodanig geleidelijk aan een ander accent gekregen.

Dit moest ook wel omdat inmiddels duidelijk is geworden dat de potenties van deze provincie zo groot zijn dat de in het verleden structureel optredende stagnaties en de daaruit voortvloeiende expulsie geleidelijk aan is omgeslagen naar een op sommige gebieden welhaast stormachtige groei.

Een meer statisch ingestelde planning gericht op een zekere vorm van eindplanning evolueert naar een dynamische planning waarbij de procesmatige ontwikkeling van de Ruimtelijke Ordening hoofddaccent gaat krijgen.

Deze evolutie in het denken vindt zijn weerspiegeling in de streekplannen zoals die in de loop der jaren voor delen van de provincie tot stand zijn gekomen. Momenteel zijn streekplannen vastgesteld voor Midden-Zeeland, Schouwen-Duiveland en West Zeeuwsch-Vlaanderen terwijl een plan voor Oost Zeeuwsch-Vlaanderen in procedure is.

Het meer procesmatig gerichte denken heeft er toe geleid dat geleidelijk aan ook de omgrenzingen van de streekplangebieden moesten worden bijgesteld. De ontwikkeling in het Sloegebied heeft niet alleen gevolgen voor Walcheren maar evenzeer voor Zuid-Beveland en de groei van Kapelle moet in samenhang gezien worden met de ontwikkelingen in Goes. Nu gaan de gedachten uit naar een driedeling (zie fig. 1).

(1) Zeeland Noord, het gebied gelegen in het centrale deel van de delta, het gebied waar landbouw en recreatie het inrichtingspatroon moeten bepalen. Het beleid voor dit deel van de provincie is gericht op het respekteren van de openheid van het gebied en het handhaven van de gegeven kwaliteiten.

(2) Midden-Zeeland omvat het gebied dat de noordelijke oevers van de Westerschelde omzoomt. Naast de dynamische ontwikkelingen in en rond Vlissingen, Middelburg en Goes mede geënt op een verdere uitbreiding van het industriële potentieel in het Sloegebied, vormen landbouw, visserij en recreatie de belangrijke pijlers. Voor de recreatie ligt het accent uiteraard op de Walcherse kust en het Veerse Meer, terwijl de mogelijkheden voor de

gebieden langs de Oosterschelde — afhankelijk van het te kiezen afsluitingsmodel — in studie zijn genomen. Een formele herziening van het streekplan Midden-Zeeland waarbij het oorspronkelijke gebied is uitgebreid met het grondgebruik van de gemeente Reimerswaal (de z.g. hals van Zuid-Beveland) is in bewerking genomen.

(3) Zeeuwsch-Vlaanderen omvat de beide streekplangebieden West- en Oost Zeeuwsch-Vlaanderen. Het spreekt voor zich dat, nu het streekplan Oost Zeeuwsch-Vlaanderen eerst onlangs in procedure is gebracht, de samenvoeging van beide streekplangebieden eerst zal plaatsvinden wanneer een herziening van een van de streekplannen noodzakelijk is geworden.

Hebben de streekplangebieden Midden-Zeeland en Zeeuwsch-Vlaanderen beide gemeen dat zij de Westerschelde omzomen, — de door deze zeearm geboden specifieke mogelijkheden voor op de scheepvaart georiënteerde industriële ontwikkelingen binden meer dan dat zij scheiden — de eigen aard van het Zeeuwsch-Vlaamse gebied en vooral de verbondenheid met de ontwikkelingen in het aangrenzende Belgische gebied hebben er toe geleid dat voor de toekomst voorkeur is gegeven aan twee afzonderlijke streekplannen.

Zeeuwsch-Vlaanderen.

Zeeuwsch-Vlaanderen heeft van oudsher een wat bijzondere positie bekleed in het Zeeuwsch patroon. Het gebied is nogal eens het strijdtonel geweest tussen Noord en Zuid; de vele linies, bolwerken en de wallen rond verschillende stadjes zijn daarvan de stille getuigen (fig. 2). Dat zij tot in onze tijd bewaard zijn gebleven mogen wij nu als een gelukkig feit ervaren, het is tevens een bewijs dat de ontwikkelingen hier niet te onstuimig zijn geweest.

Werd de isolatie van de Zeeuwsche eilanden vooral door de Delta-werken geleidelijk opgeheven, de Westerschelde bleef een barrière voor de relaties tussen Zeeuwsch-

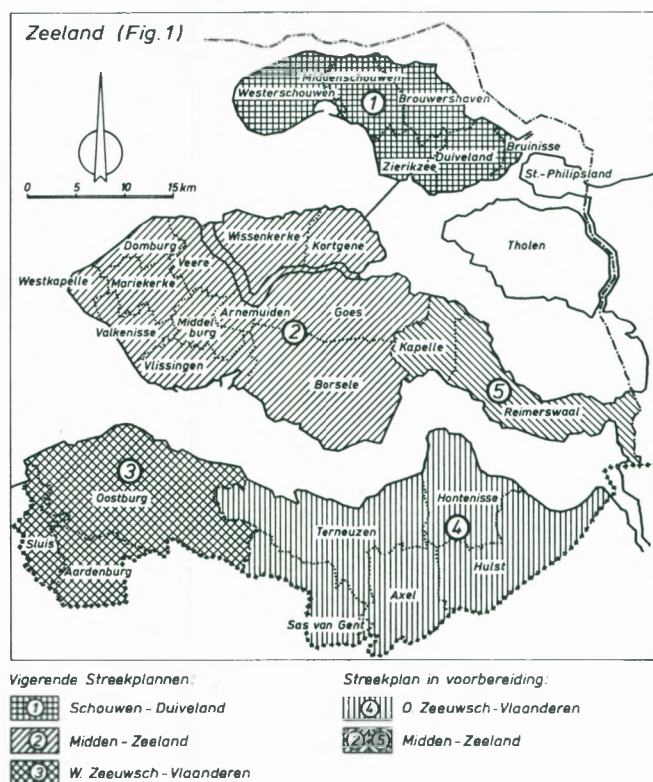

Fig. 2 : Wallen rond Hulst.

Archief PPD van Zeeland.

Vlaanderen en het andere deel van Zeeland z.g. van Nederland. De oriëntatie op het Belgische buurland is daardoor uiteraard groter, zij het dat op allerlei gebied de grens nog degelijk als een barrière blijkt te functioneren. Een eigen vaste oeververbinding heeft dan ook steeds hoog op het Zeeuwsche verlanglijstje gestaan. Hoewel de nationale ekonomie er niet zo rooskleurig bijstaat, lijken de realiseringskansen nu niet geheel uitgesloten.

In dit overwegend agrarische gebied met een relatief kleine bevolking (Oost en West Zeeuwsch-Vlaanderen tellen resp. ca 79.000 en 25.000 inwoners (fig. 3) worden de problemen beheerst door de vraag op welke wijze de ontwikkelingen van de bestaansbronnen ook voor de toekomst de gewenste welvaart voor de bevolking kunnen verzekeren. Eigen voorzieningen op het gebied van de verzorging maken het dringend gewenst dat de bevolking in omvang — zij het in bescheiden mate — blijft toenemen. Voor Oost Zeeuwsch-Vlaanderen is dat als essentiële doelstelling geformuleerd en in het in ontwerp zijnde streekplan verwerkt. De vraag is nu of de industriële bedrijvigheid, gekoncentreerd langs het Kanaal van Gent naar Terneuzen, zich zo kan ontwikkelen dat het aantal benodigde arbeidsplaatsen afgeleid van de taakstellende bevolkingsgroei, kan worden gerealiseerd. Bovendien zal meer variatie in werkgelegenheid geen kwaad kunnen teneinde vraag en aanbod beter op elkaar af te stemmen. Momenteel overheerst de Chemie (en dan vooral Dow Chemical Terneuzen) in sterke mate.

Het beleid is er op gericht deze ontwikkelingen langs het Kanaal alle kansen te geven. Niet iedereen heeft

hieromtrent echter al te hoge verwachtingen. Want hoewel de mogelijkheden tot industriële expansie reeds lang aanwezig zijn, vinden de ontwikkelingen slechts zeer geleidelijk plaats. De zeer slechte kwaliteit van het water staat bijv. benutting als koelwater in de weg. De konkurrentie van het nabijgelegen Gentse Havengebied zal eveneens niet positief hebben gewerkt.

Het is dan ook daarom dat voor Zeeuwsch-Vlaanderen tevens is gezocht naar een alternatief dat wel concurrerend kan werken, uitgaande van de specifieke mogelijkheden die dit gebied te bieden heeft : ontwikkeling van de zeehavenindustrie. De plaatskeuze waar deze ontwikkeling zou moeten worden geprojecteerd bleek niet eenvoudig. In de zestiger jaren, toen Zuid-West Nederland werd belegd met zeehaventerreinen van tienduizenden hektaren is gekozen voor een situatie nabij Ossensisse, gelegen tussen Kloosterzande en Terneuzen (zie bijv. het z.g. paarse boekje : ' De ontwikkeling van Zuid-West Nederland ').

Hoewel men het binnen de provincie nog niet eens is over de vraag of zeehavenindustrie voor dit gebied nu wel zo gewenst is, bestaat inmiddels op een punt wel eenstemmigheid : de aantasting van het gebied door industriële projekties nabij Ossensisse is onaanvaardbaar groot. Als enig alternatief wordt gezien : aansluiting te zoeken bij de ontwikkelingen die in België op de linker Schelde-oever plaats vinden. Door een combinatie met het geprojecteerde Baalhoekkanaal, dat op zich al als een niet te onderschatten ingreep in het gebied moet worden beschouwd, kan de aantasting van het gebied zoveel mogelijk worden beperkt (fig. 4).

Naar ernstig overleg.

Uit het bovenstaande komt nadrukkelijk naar voren dat, wil men een voor de streek optimale ontwikkeling voorstaan, de Rijksgrenzen niet meer die rol mogen spelen zoals dat in het ook recente verleden gebruikelijk was. De streek is slechts gediend met een zorgvuldige onderlinge afstemming van de plannen aan weerszijden van de grens. In dit verband speelt het overleg in het kader van de Benelux Economische Unie een belangrijke rol.

Als proefobject voor de gehele Belgisch-Nederlands-Luxemburgse grenzen wordt voor het grensgebied West waaronder voor wat Nederland betreft geheel Zeeuwsch-Vlaanderen valt, in gezamenlijk overleg een struktuurschets voorbereid 'alsof er geen grenzen zouden bestaan'. Het werk vordert slechts langzaam wat ook niet zo verwonderlijk is, gezien de principieel verschillende wetgeving op het gebied van de Ruimtelijke Ordening in beide landen en de daarop gebaseerde werkwijze, gezien ook het feit dat de ontwikkelingen van de havens Antwerpen, Gent en Zeebrugge hierin een plaats zullen moeten vinden.

Op grond van de inzichten, welke voor een belangrijk deel zijn vastgelegd in de Gewest- en de Streekplannen zal moeten worden gezien op welke wijze een hoofdstructuur voor het totale gebied kan worden vastgelegd. Het spreekt overigens voor zich dat het opstellen van een optimale struktuurschets nog niet betekent dat e.e.a. ook daadwerkelijk zal worden gerealiseerd; daarvoor is de politieke bereidheid van de verantwoordelijke bestuurders essentieel.

Naast de opstelling van de struktuurschets vindt inmiddels ook overleg plaats over de streek- en gewestplannen die aan weerszijden van de grens in procedure worden gebracht. Het ontwerp-streekplan Oost Zeeuwsch-Vlaanderen zal binnen afzienbare termijn in het overleg van de BEU aan de orde worden gesteld.

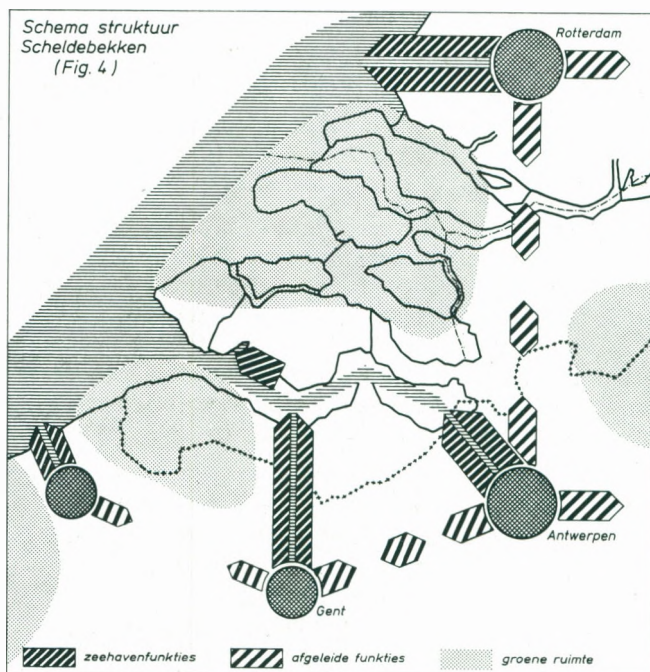
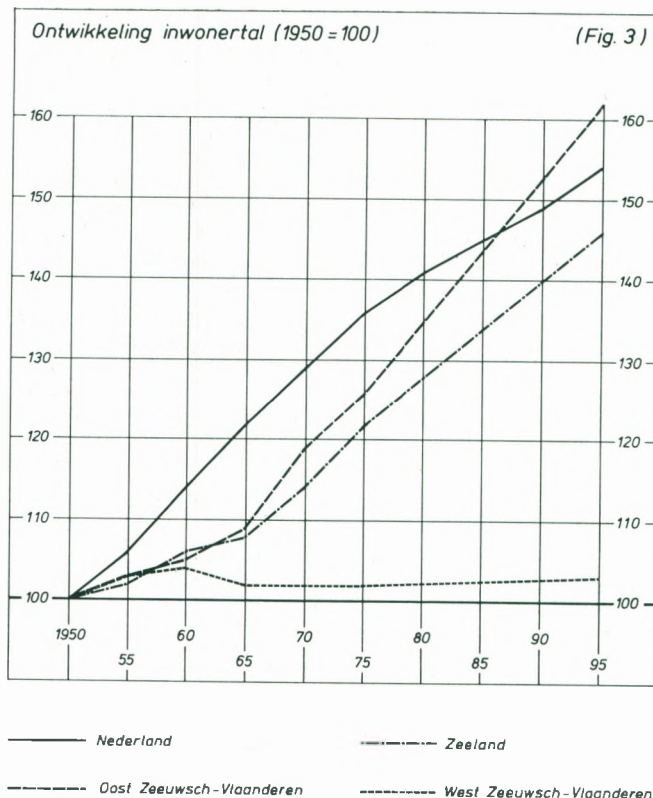
In het navolgende zal tenslotte een kort overzicht worden gegeven van de belangrijkste problemen welke in Oost en West Zeeuwsch-Vlaanderen spelen (zie fig. 5).

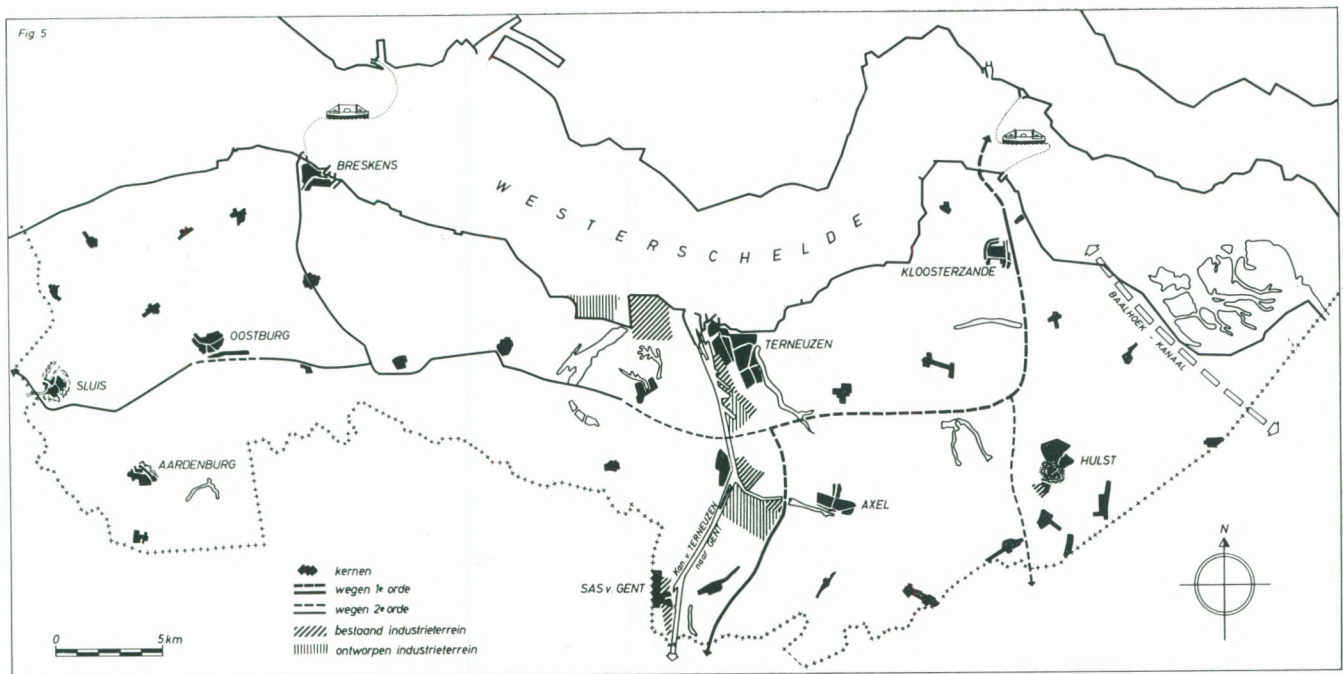
Streekplan West Zeeuwsch-Vlaanderen.

West Zeeuwsch-Vlaanderen, waarvoor het streekplan door de provinciale staten in 1969 is vastgesteld, wordt gekenmerkt door een overwegend landelijk karakter, gelegen tussen de grotere centra Terneuzen, Vlissingen-Middelburg, Brugge en Gent. Buiten de landbouw en in zekere zin de recreatie beschikt het gebied niet over expanderende bestaansbronnen van betekenis.

Dit heeft ertoe geleid dat de omvang van de bevolking in de laatste decennia nauwelijks is toegenomen. Bedroeg deze in 1931 24.332 personen, in 1973 werden er hier 25.227 geteld. Een duidelijk expulsiegebied waardoor weliswaar de gaafheid van het gebied als geheel in stand kon worden gehouden maar waardoor de problemen in vooral de kleinere kernen steeds sterker voelbaar werden.

In het streekplan zijn de recreatie en de landbouw als belangrijkste functies voor dit gebied onderkend, terwijl in beperkte mate het gebied een woonfunctie kan vervullen ten behoeve van de werkers in Oost Zeeuwsch-Vlaanderen. De indruk bestaat dat deze functie geleidelijk aan wat meer accent heeft gekregen hetgeen op zich niet

zo verwonderlijk is indien men bedenkt dat de Braakman de relaties tussen Oost en West in sterke mate heeft bemoeilijkt totdat deze rivierarm in 1952 werd ingepolderd.

Verwacht mag worden dat de woonfunctie van vooral de in het oostelijk deel van dit gebied gelegen kernen geleidelijk aan wat zal kunnen toenemen.

Voor het westelijke deel wordt de problematiek vooral beheerst door de vraag op welke wijze de recreatieve ontwikkelingen langs de kust zo kunnen worden beheerst, dat zowel voor de rekreant als voor de eigen bevolking een zo aanvaardbaar mogelijk klimaat ontstaat. Extra aandacht verdient de landschappelijke inpassing van de verschillende verspreid en willekeurig gegroeide kampeerterreinen, die voorshands nog agressief en onverzorgd de streek beheersen.

Ten aanzien van de leefbaarheid van de kernen kan worden gekonstateerd dat deze op verschillende plaatsen in het gedrang dreigt te geraken, eensdeels doordat het tweede woningbezit in bepaalde kernen onrustbarend toeneemt, en anderzijds doordat de groei zo gering is, dat zelfs de primaire voorzieningen als school en winkel verloren dreigen te gaan.

Streekplan Oost Zeeuwsch-Vlaanderen.

De bevolkingsontwikkeling liet reeds zien dat de perspectieven voor dit deel van de provincie anders zijn. Naast de gestage groei van Hulst is vooral de uitbouw van Terneuzen hieraan debet. De activiteiten langs het Kanaal van Gent naar Terneuzen nemen geleidelijk aan toe maar vooral de vestiging van Dow-Chemical betekende een grote impuls voor het gebied. Zoals gesteld wordt een verdere uitbouw van de industriële bedrijvigheid langs het Kanaal voorzien, logischerwijze aansluitend op de ontwikkelingen nabij Gent. Bijzondere zorg zal moeten worden besteed aan de positie van de nabijgelegen kernen

Sas van Gent (letterlijk onder de rook van Zelzate), Axel, Sluiskil en Terneuzen in verband met de optredende milieubelasting.

Het oostelijk deel heeft nog in overwegende mate een agrarische signatuur. Aan een beïnvloeding door de Antwerpse Linkerschelde-oever projecten valt echter niet te ontkomen. Het zal zaak zijn er voor te waken dat de leefbaarheid van de kernen langs de grens op korte afstand gelegen van de toekomstige industrie geen geweld wordt aangedaan. De problemen op het vlak van de milieuhygiëne, de risico's bij calamiteiten en de visuele hinder zullen opgelost moeten worden.

Een expansieve groei van deze kernen moet onaanvaardbaar worden geacht. Het imposante natuurgebied 't Land van Saeftinge' dient zijn waarde te behouden. Mede daarom is geopteerd voor een tracékeuze ten behoeve van het Baalhoekkanaal dat dit gebied zo veel mogelijk respecteert. Hoe ook bekeken het Baalhoekkanaal betekent een rigoureuze ingreep in de structuur van het gebied, waarvan de baten voor de streek minimaal zo niet nihil moeten worden geacht. De Belgische belangen lijken hier de doorslag te geven. Daar behoeven op zich geen bezwaren tegen te bestaan in het licht van hetgeen eerder is gesteld omtrent de gezamenlijke aanpak van de grensgebiedproblemen, mits bij de industriële expansie voldoende rekening wordt gehouden met de bewoners van de streek en mits het kanaal een eventuele ontwikkeling op Nederlands grondgebied niet zou blokkeren.

Het verlies van kostbare goedverkavelde lanbouwgrond blijft bij de keuze voor een binnendijs tracé een wat zwaar te verteren zaak.

ekonomische impulsen en afgeleide sociale en economische effekten

Drs. C. de Schipper,

ETI voor Zeeland

Zeeland is het voorbeeld bij uitstek van een kleinschalig gebied, dat over een korte periode een aantal sterke economische impulsen heeft ontvangen.

Noemen wij allereerst de ingrijpende uitbreiding en aanpassing van de economische en verkeerstechnische infrastructuur: uitvoering van de Deltawerken, bouw van de Zeelandbrug, capaciteitsuitbreiding Westerscheldehavens en -veren, verbreding kanaal Terneuzen-Gent, aanleg van zeehavenindustrieterreinen.

In het begin van de zestiger jaren werd de industrialisatie gestimuleerd door vestigingspremies, waardoor te Terneuzen, Goes, Zierikzee en Sint-Maartensdijk in totaal circa 2000 nieuwe industriële arbeidsplaatsen werden gekreëerd. Doch de sterkste impulsen kwamen aan het eind van de zestiger en het begin van de zeventiger jaren. Dit was de periode van de opbouw en uitgroei van de zeehavenindustrie met Dow Chemical in Terneuzen (thans ± 1700 werknemers), Hoechst (± 1000), Pechiney (± 800), Total (± 200) en M. & T. International (± 130) in het havengebied Vlissingen-Oost. In dit laatste gebied zijn voorts een reparatiewerf van 'De Schelde', een kernenergiecentrale, een containerhaven alsmede off-shore bedrijvigheid tot stand gekomen.

Willen we de effecten van deze relatief krachtige impulsen nagaan, dan moeten we bedenken, dat in een veelvormige, dynamische maatschappij de relatie tussen impulsen en effecten slechts tastenderwijs kan worden aangeduid. In Zeeland gaat het echter om relatief grote impulsen in een voorheen vrij statische samenleving, waardoor sommige relaties misschien wat duidelijker liggen dan elders.

Enkele algemene effecten.

Vestigingsoverschotten:

Door de verbeterde werkgelegenheidssituatie veranderden de traditionele vertrekoverschotten in vestigingsoverschotten, hetgeen geïllustreerd wordt door volgend overzicht:

1955 t/m 1959	vertrekoverschot	5.846
1960 t/m 1964	vertrekoverschot	7.325
1965 t/m 1969	vestigingsoverschot	2.504
1970 t/m 1974	vestigingsoverschot	10.533

1971 was het jaar met het grootste vestigingsoverschot nl. 3.278 d.w.z. 1,0 % van de bevolking. De bevolkingsgroei heeft voornamelijk rond Vlissingen-Oost en rond Terneuzen plaatsgevonden.

Afgeleide bedrijvigheid

Het effect van de zeehavenindustrialisatie (circa 4.500 arbeidsplaatsen) op de overige industriële bedrijvigheid (toelevering, konstruktie, onderhoud, bouwnijverheid) kan geschat worden op circa 700 permanente arbeidsplaatsen. Het direkte effect (los van de impuls van de bevolkingsgroei) op de dienstensektor zal eveneens ongeveer 700 arbeidsplaatsen omvatten (vervoersektor, haven-diensten, ingenieursbureau's, handel). Dat de afgeleide effecten niet groter zijn, hangt samen met de inspelingsmoeilijkheden en capaciteitsperikelen tussen het bestaande veelal kleinschalige bedrijfsleven en de nieuwe grootschalige vestigingen. Op wat langere termijn kan bij verdere uitbouw van de zeehavenindustrieën een sterkere ontwikkeling van de toenemende en ondersteunende bedrijvigheid worden verwacht.

Verbetering werkgelegenheidsstructuur

Hoewel enkele nieuwe bedrijven relatief veel produktiepersoneel in dienst hebben is toch in het totaalbeeld van de werkgelegenheid een grotere differentiatie merkbaar. De werkloosheidscijfers zijn met name voor Midden-Zeeland relatief laag. Er is enige doorstroming van de overbezette bouwsektor naar de nieuwe industrie. Er zijn weinig buitenlandse arbeidskrachten.

Het wonen.

Er is veel gebouwd in Zeeland, zowel voor vervanging als voor uitbreiding van het woningbestand. Door de provinciale en nationale overheid is daarbij geruime tijd voorkeur gegeven aan versterking van de steden (koncentratie). In de laatste jaren komt er meer belangstelling voor het bouwen in de plattelandskernen, vooral in de omgeving van Middelburg-Vlissingen, Goes en Terneuzen.

De discussie over het wenselijke spreidingspatroon van de bevolking duurt voort. Het blijft moeilijk om een harde argumentatie te vinden voor het opdringen van een bepaald spreidingspatroon, nog afgezien van de beschikbare instrumenten. Er is een provinciale commissie die zich met de kernenhierarchie, het spreidingspatroon en de verzorgingsstructuur bezighoudt, doch de uitvoerige en ingewikkelde rapporten, die dergelijke commissies plegen te produceren zijn tot nu toe uitgebleven. Ten aanzien van het wonen tekenen zich o.a. de volgende tendenties af: afkeer van hoogbouw in nieuwe wijken, voorkeur voor eensgezinswoningen in kleine series met tuin en met verkeersarme straten; herwaardering van het wonen in kleine leefgemeenschappen, waarbij landelijk karakter en overzichtelijkheid zwaarder tellen dan kwaliteit van de voorzieningen;

Foto Claerhout, Gent.

Archief Nat. Opvoeding Klei-nijverheid, Brussel.

aarzeling om de woningbouw in de kernen rond de zeehavenindustrieën geheel stop te zetten;

beperking van de mogelijkheden voor geïsoleerde bouw op het platteland;

beperking van de mogelijkheden van overgang van normale woning naar recreatiewoning (z.g. 'tweede woning').

Sociaal-kulturele voorzieningen.

Weliswaar is de bevolkingsaan groei niet zodanig geweest, dat daardoor een sterke verfijning en differentiatie van het sociaal-kultureel dienstenpakket mogelijk was, maar niettemin zijn op lokaal niveau, mede door steun van de rijksoverheid, tal van nieuwe welzijnsvoorzieningen gerealiseerd, zoals zwembaden, sportparken, jachthavens, wijkgebouwen, dorpshuizen, bibliotheekvoorzieningen etc. In de grotere plaatsen is schouwburgakkommodatie tot stand gekomen of gemoderniseerd.

Uit cultuur-historisch oogpunt moet de geleidelijke restauratie van oude huizen en gebouwen in steden als Middelburg, Zierikzee, Hulst, Veere en Vlissingen van grote betekenis worden geacht.

In de winkelsektor zijn enkele grootschalige vestigingen ($\pm 5000 \text{ m}^2$ verkoopoppervlakte) tot stand gekomen, met een warenhuisachtige assortiment rond de levensmiddelenafdeling: Miro te Vlissingen, Trefcenter te Middelburg, Edah te Hulst.

De plannen voor een groot regionaal winkelcentrum in een buitenwijk van Vlissingen zijn teruggenomen.

Planning en participatie.

'How do you plan?' vragen vele buitenlandse bezoekers, nadat ze met een zeker respect kennis hebben genomen van de Zeeuwse ontwikkelingen. Het antwoord moet dan zijn, dat de planning — afgezien van de konkrete infrastructuurwerken — in het algemeen vrij passief en globaal is. In planologisch opzicht worden globale bestemmingen aangegeven: woongebieden, industrie-terreinen, recreatiegebieden, natuurgebieden. Naast deze passieve toelatingsplanologie zijn er bepaalde vormen van

uitvoeringsplanologie: de verdeling van woningbouw-kontingenten, het provinciaal wegenplan, het selekteren van infrastructuurprojekten voor aanbeveling bij de subsidiërende rijksinstanties etc.

Ook ten aanzien van de industrialisatie en het toerisme is nog geen sprake van actieve planning in de zin van bewuste uitvoering van een vooropgesteld plan. De toelating van nieuwe industriële activiteiten in het zeehavengebied Vlissingen-Oost wordt niet getoetst aan een eindfase planning maar geschiedt d.m.v. ad-hoc beslissingen, waarbij vooral de milieutechnische toetsing zwaar weegt. Bij de toeristische uitbouw staat geen bewuste voorkeur voor bepaalde exploitatievormen en bepaalde gebruikerscategorieën voorop.

In dit kader kan worden opgemerkt, dat het provinciaal bestuur zijn ordeningsbevoegdheden niet uitputtend benut en veel ruimte laat voor de gemeentelijke autonomie.

In de houding van de bevolking t.o.v. de nieuwe ontwikkelingen voltrekken zich wijzigingen. Aanvankelijk was de instemming met het streven naar industrialisatie, bevolkingsgroei en toeristische groei vrij algemeen. Geleidelijk kwam er meer tegenstroom o.a. van de zijde van de Vereniging Milieuhygiëne Zeeland, de Aktiegroep Open Oosterschelde, het Koördinatieorgaan voor Natuur-, Landschaps- en Milieubescherming.

De discussie tussen voor- en tegenstanders van groei verloopt vrij chaotisch en ongenueanceerd; de grote massa houdt zich afzijdig of gelooft dat de ontwikkeling toch niet te keren valt.

Perspektief.

Vanuit de nationale optiek bezien, beschikt Zeeland over grote infrastrukturele en ruimtelijke potenties. Binnen het nationaal beleid voor economische herstrukturering zal ongetwijfeld een zekere druk ontstaan om nieuwe belangrijke economische impulsen in Zeeland onder te brengen. Het provinciaal beleid wacht dan de moeilijke taak om eventuele nieuwe impulsen zo goed mogelijk in te passen in de gevoelige Zeeuwse schaalverhoudingen.

KADERS EN BEDIENDEN
HANDARBEIDERS

INTERIMS

het **konvert**

bureau PVBA

SELEKTIE

Aalbeeksestr. 35
MARKE
telefoon 056/21.64.37

BIJKANTOREN : MARKE - Aalbeeksestr. 32 ☎ 056/21.87.12
KORTRIJK - Stationsstr. 12 ☎ 056/22.01.09
BRUGGE - Gistelsestr. 136 ☎ 050/31.90.31

wat
telt
is
niet
wat
we

vertellen
maar
verwezenlijken

beweren
maar
bewijzen

**sercu
microfilm service
biedt u de kans
om "up to date"
te zijn!**

de toepassingen met microfilm zijn
immers aardig op weg om vandaag,
en ook in de toekomst,
de meest efficiënte oplossingen te
bieden voor informatieverwerking.

de gebruiksmogelijkheden zijn
zo uitgebreid dat wij er zeker
van zijn dat er ook voor uw
problemen, bij ons een oplossing
ligt.

daar wij uw documenten opnemen,
ontwikkelen en afwerken
is deze moderne techniek nu ook
door u te benutten.

aan u om "up to date" te zijn.
aan u om informatie te vragen bij

**sercu
microfilm
service**

kortrijksestraat 2
8850 ardoorie
tel. 051 / 74.40.65

zeeuwsch-vlaanderen : ontwikkeling inwonertal en arbeidsmarkt

Drs. S.P. Van Der Zee,

ETI voor Zeeland

Ontwikkeling inwonertal vanaf 1880.

Zeeuwsch-Vlaanderen telde in 1880 ruim 63.400 inwoners. Dit is ongeveer het derde deel van het aantal Zeeuwen in dat jaar. De bevolkingsontwikkeling is in de periode 1880-1950 zowel in Zeeuwsch-Vlaanderen als in Zeeland duidelijk achtergebleven bij de nationale groei. Dit blijkt uit de onderstaande indexcijfers voor 1950 (1880 = 100) :

Zeeuwsch-Vlaanderen	141
Zeeland	144
Nederland	250

Dit achterblijven van Zeeuwsch-Vlaanderen en Zeeland bij Nederland is vooral veroorzaakt door de in die periode optredende vertrekoverschotten. Tevens was de natuurlijke aanwas van de bevolking er geringer dan in Nederland. Meer dan de helft van het gemiddelde inwonerstal in 1880-1950 is in die periode per saldo vertrokken. Dit heeft tot een relatief aanmerkelijke veroudering van de bevolking geleid :

in Zeeuwsch-Vlaanderen 10,3 % bejaarden (in 1951), tegen eveneens 10,3 % in Zeeland en 7,8 % in Nederland.

Na 1950 blijft dit beeld aanvankelijk ongewijzigd. De jaren zestig beginnen nog met vertrekoverschotten : in 1960-1962 in Zeeuwsch-Vlaanderen gemiddeld 630 en in Zeeland 2.110 per jaar. Vervolgens treedt in Zeeuwsch-Vlaanderen in 1963, en in Zeeland als geheel drie jaar later, een kentering in. Als gevolg van jaarlijkse vestigingsoverschotten van gemiddeld 360 per jaar stijgt het inwonerstal van Zeeuwsch-Vlaanderen tot 105.063 eind 1974 ; Zeeland telde op dat tijdstip 326.516 inwoners, dus ruim drie maal zoveel als Zeeuwsch-Vlaanderen.

Vestigingsoverschotten.

Kijken we naar de afgelopen vier jaar, dan zijn de drie delen waarin Zeeland vaak wordt onderverdeeld, als volgt globaal te kenschetsen. Noord-Zeeland (Schouwen-

Duiveland, Tholen en St.Philipsland) kent vestigingsoverschotten van gemiddeld 400 per jaar, als gevolg o.a. van toenemende woonmigratie (men gaat er wonen maar men blijft elders werkzaam, bijv. in het Rijnmondgebied). Midden-Zeeland (Walcheren en de Bevelanden) heeft vestigingsoverschotten van gemiddeld 1.540 per jaar. Dit is voornamelijk een gevolg van een toename van de werkgelegenheid die de natuurlijke aanwas van de beroepsbevolking te boven gaat. Ditzelfde is — zij het in mindere mate — het geval in Zeeuwsch-Vlaanderen waar vestigingsoverschotten worden geteld van gemiddeld 170 per jaar. De vestigingsoverschotten in Midden-Zeeland en in Zeeuwsch-Vlaanderen hangen waarschijnlijk niet geheel samen met de arbeidsmarkt. Vermoedelijk speelt hier ook de woonmigratie een rol. Denk aan immigranten die elders blijven werken en aan terugkerende bejaarde Zeeuwen.

Waren het vroeger vooral economische factoren (o.a. verschillen tussen regionale vraag en aanbod van arbeid) die de migratie tussen de regio's in Nederland verklaarden, thans wordt het migratiegedrag in toenemende mate ook door woonfactoren beïnvloed. Onder deze woonfactoren speelt de 'natuurlijke-milieu-graad' een grote rol (bos, heide, duinen, weiland, water, enz.)¹. Bij de regionale woonvoorkeuren blijken landschappelijke aspecten van meer belang dan de (groot)stedelijke voorzieningen. Bijna 50 % van de Nederlanders zou graag willen wonen in een kern met 16.000 of meer inwoners, terwijl dit percentage in feite 35 is².

Het provinciale beleid in Zeeland richt zich niet op het voorkómen van vertrekoverschotten. Het is ambitieuzer ; het streeft naar een toename van de bevolking, met name in Midden-Zeeland en Zeeuwsch-Vlaanderen, die de natuurlijke groei te boven gaat. Genoemd is wel eens een gemiddeld vestigingsoverschot van 0,5 % per jaar. Bij het realiseren van deze beleidsdoelstelling dient in het oog te worden gehouden dat uitbreiding van de werkgelegenheid — een belangrijke stimulans tot vestiging — niet te veel ten koste mag gaan van het natuurlijk milieu. Dit laatste is immers, zoals hierboven is betoogd, eveneens een faktor die het migratiegedrag positief beïnvloedt (en overigens niet bepaald onbelangrijk voor de bewoners van het gebied zelf).

Arbeidsmarkt vanaf 1960.

Wij zullen nu eerst even stilstaan bij de arbeidsmarktontwikkeling in Zeeuwsch-Vlaanderen in de afgelopen vijftien jaar, welke van grote invloed was op het ontstaan van vestigingsoverschotten vanaf 1963.

In de jaren tot 1960 nam de werkgelegenheid in Zeeuwsch-Vlaanderen jaarlijks af. Het werkloosheidspercentage was er groter dan in Zeeland, dat op zijn beurt weer een ongunstiger beeld vertoonde dan Nederland.

Omstreeks 1960 trad er een tijdvak in van nieuwe activiteiten. Vooral de vestiging van Philips en Dow Chemical hebben de werkgelegenheid krachtig gestimuleerd. In de periode 1960-1965 nam het aantal bezette arbeidsplaatsen toe met 2.250, waaronder echter begrepen

¹ Zie Dr. P. Nijkamp : Milieu en migratie, 'Economisch-Statistische Berichten' 11-12-1974.

² Zie Rijksplanologische Dienst : 'Onderzoek naar woonmilieus' (1973).

ZEEUWSCH-VLAANDEREN

Bezette arbeidsplaatsen

1. In de tijd

1965	ca. 35.000
1960	33.070
1965	35.320, w.v. 1.500 'tijdelijk'
1970	36.550, w.v. 1.300 'tijdelijk'
1973	35.910, w.v. 300 'tijdelijk'
1975 (raming)	35.700, w.v. 650 'tijdelijk'

2. Naar sektor	1973	1975 (raming)
voedings- en genotmiddelen	1.800	1.730
textiel, kleding, rubber, enz.	1.620	1.360
chemie	3.810	3.975
metaal	4.430	4.545
overige industrie	1.550	1.520
totaal industrie	13.210	13.130
bouwnijverheid	3.450	3.460
diensten	15.620	15.730
landbouw en visserij	3.630	3.380
algemeen totaal	35.910	35.700

Algemene pendel

	inkomend		uitgaand		saldo	
	m	v	m	v	m	v
1960	960	450	740	70	210	380
1965	1.620	570	800	70	820	500
1970	1.770	570	1.100	70	670	500
1974	1.300	850	1.400	70	— 100	780

Pendel met België

	inkomend		uitgaand		saldo	
	m	v	m	v	m	v
1965	1.440	570	340	50	1.100	520
1970	1.400	570	550	50	850	520
1974	1.130	850	780	50	350	800

Geregistreeerde arbeidsreserve

	m + v	% van afhankelijke mannelijke beroepsbevolking			
	Z.Vl.	Z.Vl.	Zeeland	Nederland	
1960	1.100	5,2	3,2	1,7	
1965	400	1,8	1,8	1,1	
1970	550	2,0	1,6	1,5	
1974	1.040	3,8	3,6	3,7	
1975 (juli)	1.067	3,9	3,7	5,1	

1.500 'tijdelijke' arbeidsplaatsen, verband houdende met waterstaatkundige werken en de bouw van fabrieken. Deze gunstige ontwikkeling zette zich voort in de periode 1965-1970. In die periode nam de werkgelegenheid in Zeeuwsch-Vlaanderen aanmerkelijk sneller toe dan in Nederland; dit door de snelle groei van de werkgelegenheid in de bedrijfstakken chemie en metaal. De dienstensektor ontwikkelde zich ongeveer volgens de landelijke groeisnelheid.

De gunstige ontwikkeling in de zestiger jaren hield verband met het verklaren in 1959 van Zeeland tot probleemgebied. Hierdoor werd het mogelijk bij vestiging of uitbreiding van een industrie onder bepaalde voorwaarden een financiële bijdrage van de rijksoverheid in de investeringskosten te verkrijgen. Daarnaast werd door de rijksoverheid subsidie verleend ten behoeve van de infrastructuur en sociale voorzieningen. In 1970 werd de investeringspremieregeling opgeschort en in 1972 de subsidiëring van de infrastructuur. Hierdoor en door een conjuncturele inzinking trad in 1970 een konsolidatie op, tot uiting komend in een stijging van de werkloosheid in 1971 en 1972 en een vertrekoverschot in 1972. In 1973 en 1974 waren er weer vestigingsoverschotten, terwijl de werkloosheid verminderde.

In de tabellen bij dit artikel zijn enige gegevens over de recente ontwikkeling van de arbeidsmarkt opgenomen.

Toekomst.

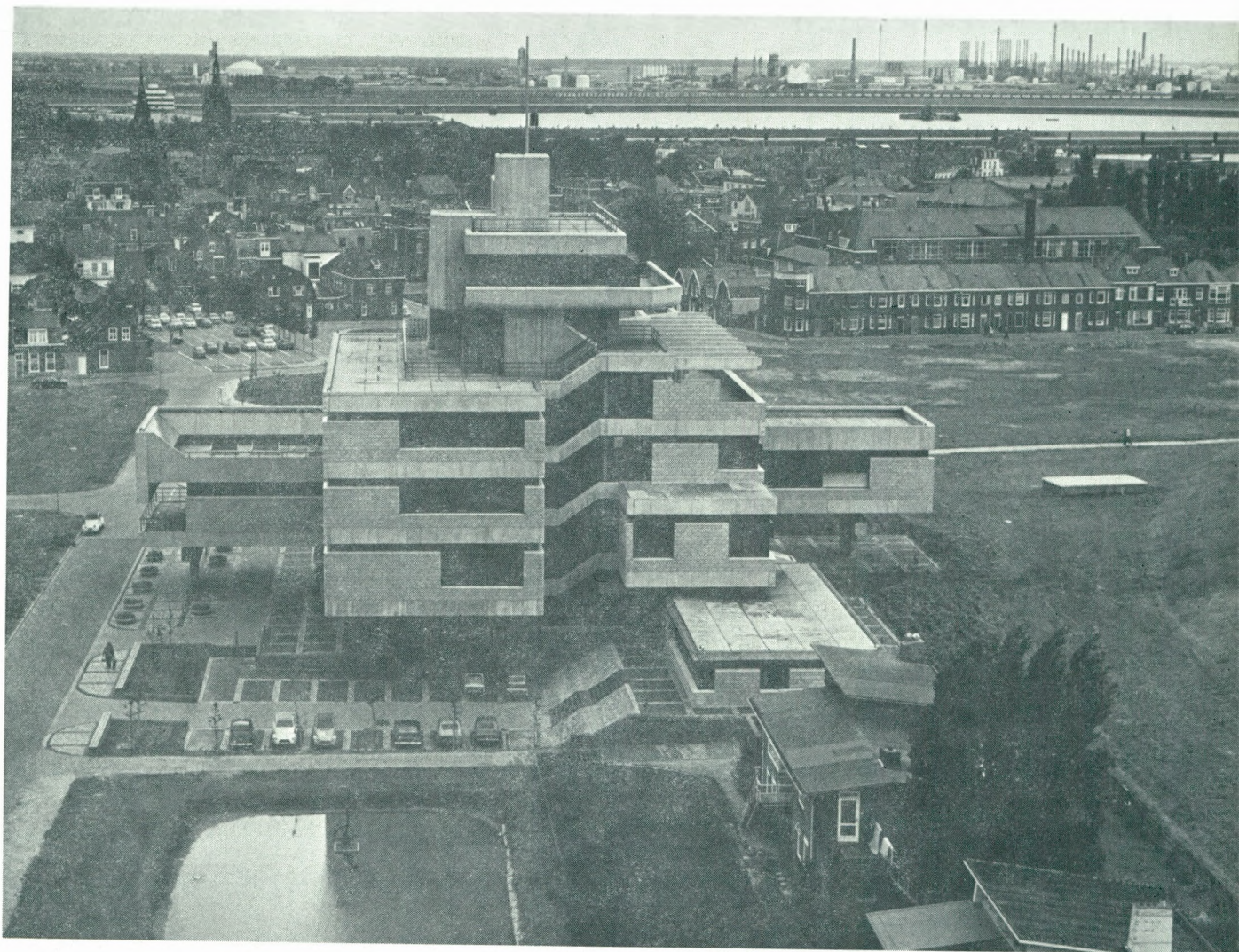
Hoe zullen de arbeidsmarkt en het inwonerstal zich in Zeeuwsch-Vlaanderen verder ontwikkelen? Zekerheid hierover is natuurlijk nooit te verkrijgen. Enige tendenzen zijn echter wel te geven. Of deze tendenzen zullen worden gerealiseerd hangt af van tal van factoren, waaronder het gevoerde beleid. Zo zal bijv. een brug-tunnel met Zuid-Beveland de verbindingen verbeteren en het gebied meer ontwikkelingskansen geven.

Aan de hand van enkele bestaande studies³ en voorlopige berekeningen⁴ kunnen de verwachte tendenzen als volgt worden samengevat.

De groei van de werkgelegenheid (excl. 'tijdelijke' werkgelegenheid) wordt geraamd op gemiddeld ca. 250 per jaar in de periode 1975-1985 en op ca. 300 per jaar in de periode 1985-1995. De chemie neemt bij deze raming van de redelijkerwijze te verwachten groei een sleutelpositie in. Realisatie van deze raming is vooral (maar niet alleen) afhankelijk van de beslissingen van Dow Chemical in Terneuzen. De groei van de chemie wordt op ca. 100 arbeidsplaatsen per jaar geraamd; hiervoor is het daadwerkelijk in gebruik nemen van ca. 10 ha (zeehaven)industrieterrein nodig. De natuurlijke aanwas van de beroepsbevolking zal naar verwachting geringer zijn, nl. gemiddeld ruim 150 per jaar in 1975-1985 en ruim 200 per jaar in 1985-1995. Een geleidelijke daling van de inkomende en een geleidelijke stijging van de uitgaande pendel is te verwachten.

³ Economische Technologisch Instituut voor Zeeland/ Provinciale Planologische Dienst voor Zeeland: 'Arbeidsmarkt 1970-1990 Zeeuwsch-Vlaanderen' (1973). PPD voor Zeeland: 'Voorontwerp Streekplan Oost Zeeuwsch-Vlaanderen'.
Kommissie Zeehavenoverleg: 'De ontwikkeling van de arbeidsmarkt in zeehavengebieden tot 1990' (1974).

⁴ Door een werkgroep waarin zijn vertegenwoordigd het Centraal Planbureau, de PPD-en en de ETI's van Zeeland en Noord-Brabant.

Stadhuis Terneuzen.

C.A.L. Kotvis, Middelburg / Bureau Voorlichting Prov. Zeeland.

De bovenstaande ontwikkeling op de arbeidsmarkt zal leiden tot vestigingseffekten (vestigingsoverschot incl. natuurlijke groei hiervan) van gemiddeld 300 personen per jaar. Het provinciale beleid, zoals voorgesteld in het voorontwerp-streekplan Oost Zeeuwsch-Vlaanderen, richt zich o.a. op een bevolkingstoename conform de natuurlijke aanwas plus een vestigingsoverschot van gemiddeld 0,6 % per jaar. Dit onder meer terwille van de versterking van de minder gunstige sociaal-ekonomische situatie (geïsoleerde ligging, kleine arbeidsmarkt, betrekkelijk laag voorzieningsniveau).

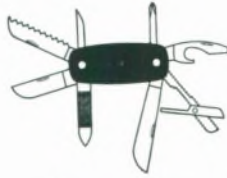
Voor het realiseren van deze taakstelling is nog een extra vestigingseffekt (ten opzichte van de bovengenoemde 300) van bijna 200 personen per jaar nodig. Om dit te bereiken zijn extra impulsen nodig, met name in de zeehavenindustriële sektor. Een groei in de chemie met ca. 100 arbeidsplaatsen per jaar zou dan te gering zijn. Stimulering van Terneuzen als centrale hoofdkern van Zeeuwsch-Vlaanderen wordt door het streekplan wenselijk geacht.

Thans wordt gewerkt aan een nieuw voorontwerp-streekplan. Bij de discussies die hierover zullen plaatsvinden zal het interessant zijn de uitgangspunten, de doelstellingen

en de uitwerking hiervan te vergelijken met het in februari 1975 verschenen 'Eindrapport stedenbouwkundige studiegroep Oost Zeeuwsch-Vlaanderen' van de afdeling Bouwkunde van de Technische Hogeschool in Delft. Dit rapport acht het gebied niet geschikt voor basis-industrieën. In plaats daarvan zou juist gestreefd moeten worden naar lichte, schone industrie op terreinen in het landelijke gebied, mede terwille van het tot staan brengen van de leegloop uit de kleine kernen. De bevolking zou in de toekomst meer gespreid moeten worden over concentraties in het landelijke gebied. Hoewel de samenstellers van het rapport het optreden van vestigingsoverschotten wel nodig achten, vinden zij de taakstelling van het voorontwerp-streekplan van gemiddeld 0,6 % per jaar te hoog. De hiervoor benodigde extra groei van de werkgelegenheid heeft — aldus het rapport — meer nadelen dan voordelen.

Deze aanbevelingen van het rapport van de stedenbouwkundige studiegroep wijken dus fundamenteel af van het voorontwerp-streekplan. Bij de discussie over het nieuwe voorontwerp-streekplan zal ongetwijfeld de wenselijkheid en het realiteitsgehalte van beide visies aan de orde komen.

Voor tal van diensten :

fabricom

n.v.

Programma

bedieningsborden en lessenaars, brandblus-apparatuur, buisbuigen, centrales, droging, drijfkracht, elektroforese, elektrolyse, elektromechanische uitrusting, gasombouw, hoge spanning, hoogspanningskabinen, hoogspanningsluchtlijnen, hoogspanningsstations, instrumentatie, ketelementen, koeling, kokers, lage spanning, lassen, luchtconditionering, mechanische montage, meet-en regelpanelen, metaalkonstruktie, open-

bare verlichting, oppervlaktebehandeling, opslagtanks, ovens, pijpleidingen, pijpwerk, plaatwerk, schakelinrichtingen, seininrichtingen, slangen, sleutel op de deur werken, sprinklers, spuitkabinen, stoom, synoptische borden, verassing, verlichting, verwarming, warmtewisselaars, warmte, zuivering.

Eksklusief in België !

Induktie - Buisbuigen

Zetel :

Gatti de Gamondstraat 254 1180 Brussel België

Tel. 02/377.30.70

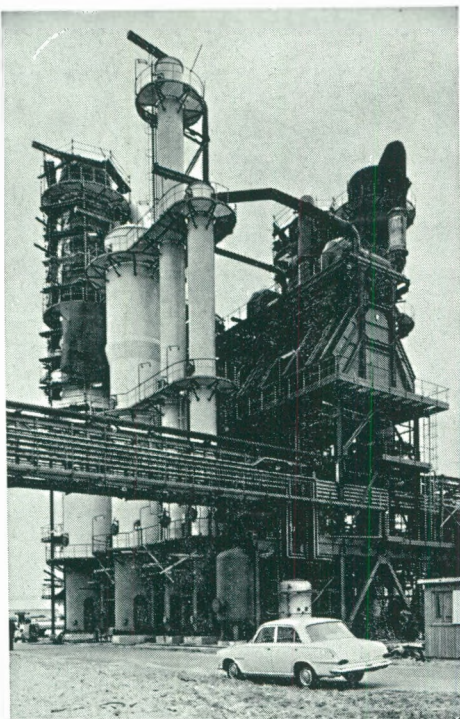
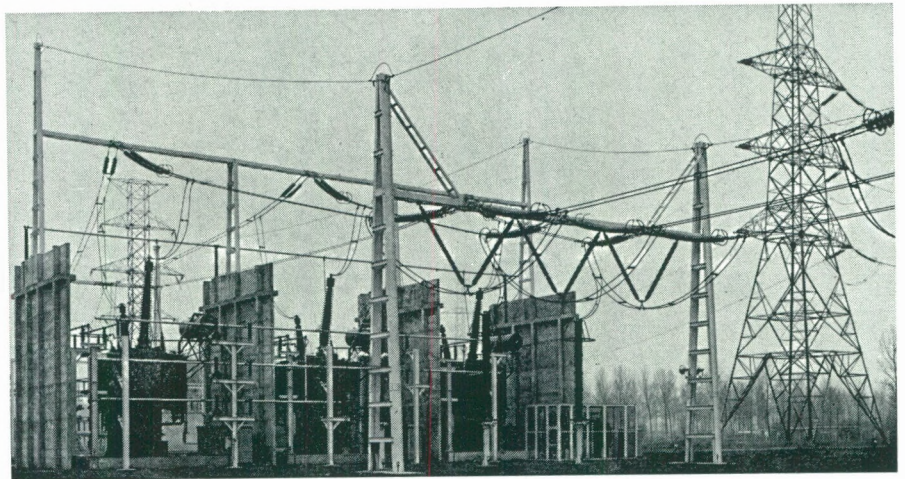
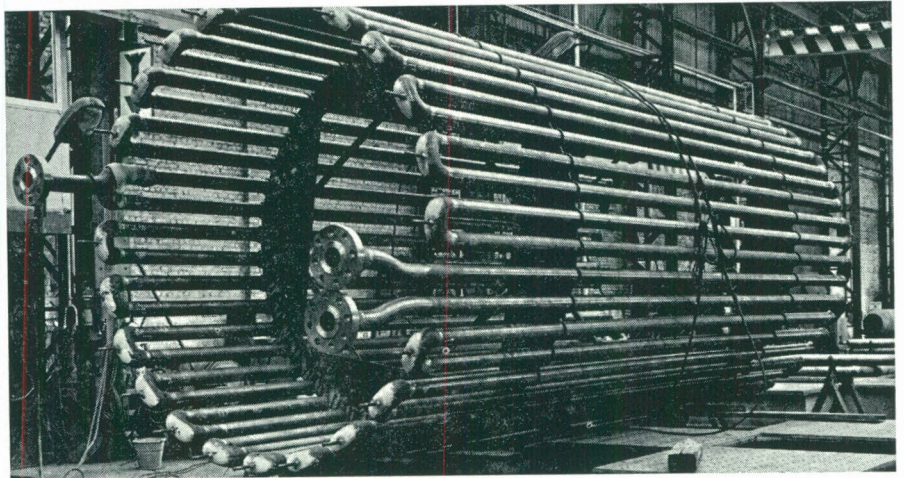
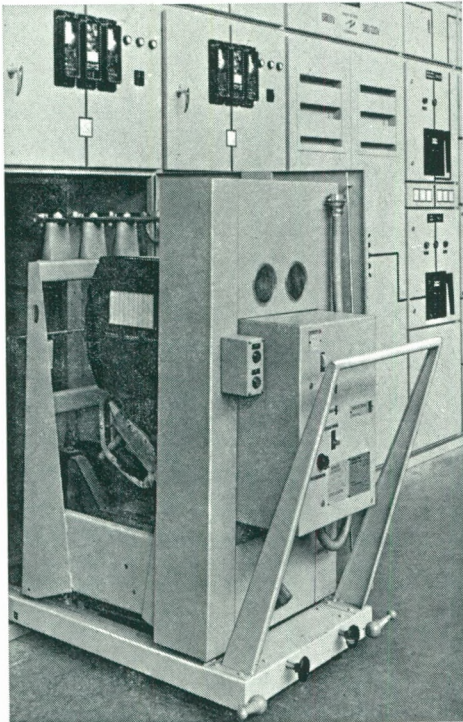
Telex : Fab. Bru. Nr. 220.72.

Werkplaats :

Steenweg Verbrande Brug 56 1850 Grimbergen België

Tel. 02/251.69.01

Telex : Fab. Gri. Nr. 229.26.

de landbouw in zeeland

Ing. R. Krijger,

Ingenieur voor structurele zaken,
Provinciale Directie Bedrijfsontwikkeling Zeeland

De provincie Zeeland is een typisch akkerbouwgebied. Daarnaast zijn ook de tuinbouw met de fruitteelt en de rundveehouderij met melkvee en mestvee van betekenis. De varkens- en pluimveehouderij zijn van geringe omvang.

Voor het jaar 1974 is de indeling van de kultuurgrond als volgt :

	Zeeland		Nederland	
	in ha	in %	in ha	in %
akkerbouw	98.600	76	680.641	33
grasland	18.402	14	1.296.577	62
tuinbouw	12.320	10	114.367	5
totaal	129.322	100	2.091.585	100

De grondsoort bestaat overwegend uit kalkhoudende tot kalkrijke zeekleigronden. In de oude kernen van Tholen, Schouwen, Walcheren en Zuid-Beveland komen ook kalkarme gronden voor, die gedeeltelijk ongeschikt zijn voor bouwland en daarom als grasland in gebruik zijn genomen.

In 1974 was de volgende veestapel aanwezig :

21.209 melkkoeien
65.784 overig rundvee, inclusief mestvee
28.615 mestvarkens
11.567 fokvarkens
25.253 biggen < 20 kg
825.430 kippen

De totale produktiewaarde van de landbouw bedroeg gemiddeld over de jaren 1972 t/m 1974 in totaal 517 miljoen gulden en geeft per bedrijfstak het volgende beeld :

akkerbouw	304 miljoen gulden
tuinbouw	79 » »
veehouderij	134 » »

Werkgelegenheid.

In de periode 1960-1970 toonde de totale werkgelegenheid een aanzienlijke uitbreiding en heeft zich daarna gestabiliseerd op ± 85.000 bezette arbeidsplaatsen door mannen en ± 22.000 door vrouwen. In de landbouw is er een konstante achteruitgang, zoals blijkt uit de volgende tabel :

Aantal door mannen bezette arbeidsplaatsen in Zeeland

Sectoren	1960	1970	1973
Nijverheid	27.640	38.400	39.170
Landbouw	22.350	11.600	9.100
Visserij	1.030	720	700
Diensten	28.500	34.800	35.250
Totaal	79.520	85.520	84.220

In deze periode was de afname in de landbouw ongeveer 60 % en deze ontwikkeling typeert hoe snel de arbeidsproductiviteit in de landbouw wel is toegenomen.

Gedurende de jaren 1960-1973 nam het aandeel van de landbouw in de totale werkgelegenheid af van 28 % tot 11 %.

Aantal grondgebruikers en bedrijfsgrootte.

De ontwikkeling van de bedrijfsgrootte vormt een belangrijke aanwijzing voor de onvoldoende rendabiliteit van de bedrijven, waardoor tal van ondernemers de landbouw verlaten en een ander beroep kiezen.

Wijzigingen in bedrijfsgrootte in de periode 1959-1973

	1959	1970	1973
1 - 5 ha	4.442	2.723	1.437
5 - 10 ha	1.922	1.417	1.199
10 - 15 ha	1.320	1.127	977
15 - 20 ha	747	791	742
20 - 30 ha	904	995	942
30 - 50 ha	923	918	935
50 - 100 ha	332	352	394
+ 100 ha	19	32	47
	10.609	8.355	6.673

De afname bedraagt gemiddeld over deze periode $\pm 2 \frac{1}{2}$ % per jaar, wat resulteert in een halvering van het aantal bedrijven in 20 jaar. Het aantal bedrijven met 30 ha en groter blijft geleidelijk verder toenemen.

Ruim 80 % van deze grondgebruikers oefenen landbouw uit als hoofdberoep. De gemiddelde bedrijfsgrootte nam toe van 13,84 ha in 1959 tot 19,45 ha in 1973. Voor geheel Nederland was deze gemiddelde bedrijfsgrootte 14,04 ha in 1973, zodat de bedrijfsomvang in Zeeland gunstig is in vergelijking met het landelijk gemiddelde.

Zelfrijdende bietenrooier met verzamelbak.

Archief Prov. Dir. voor de Bedrijfsontwikkeling in Zeeland.

Productie-omstandigheden.

Vrijwel alle bedrijven zijn aangesloten op het net van waterleiding, elektriciteit en telefoon. Het elektriciteitsnet schept echter wel problemen door onvoldoende capaciteit bij toenemend verbruik.

Na de inundatie van Walcheren in de Tweede Wereldoorlog en de overstromingen tijdens de ramp van 1953 werden grote gebieden via ruilverkavelingen opnieuw in cultuur gebracht, met een rationele perceels-indeling, ontwatering, drainage en grondverbetering.

Ongeveer drievierde gedeelte van Zeeland kreeg op deze wijze een nieuwe structuur. Over het geheel genomen kunnen de externe productie-omstandigheden als zeer gunstig worden beoordeeld.

Akkerbouw.

Het bouwplan van de Zeeuwse akkerbouw bevat :

36 %	granen
9 %	peulvruchten
12 %	handelsgewassen en landbouwzaden
41 %	hakvruchten
2 %	groenvoedergewassen

Landelijk gezien telen de akkerbouwers in Zeeland :

95 %	van de stambomen
38 %	van de zaauijen
28 %	van het graszaad
22 %	van de consumptie-aardappelen
18 %	van de suikerbieten

Gemiddeld worden op de klei- en zavelgronden goede opbrengsten behaald. De consumptie-aardappelen zijn van goede kwaliteit en worden grotendeels bewaard in luchtgekoelde bewaarplaatsen. Ten dele vindt deze bewaring plaats bij de koöperaties of de zelfstandige handel en ten dele op de landbouwbedrijven. Tot laat in het voorjaar kan zodoende een goed produkt worden afgeleverd.

Binnen dit gebied nemen tal van akkerbouwbedrijven deel aan de teelt van zaaizaad. De Keuringsdienst van gewassen keurt jaarlijks een aanzienlijk areaal granen, graszaad, peulvruchten en vlas en in mindere mate pootaardappelen.

Tuinbouw.

De belangrijkste teelten in 1974 waren :

4.780 ha	pit- en steenvruchten	op 1.044 bedrijven
178 ha	kleinfruit	op 423 bedrijven
706 ha	bloembollen	op 413 bedrijven
415 ha	tuinbouwzaden	op 292 bedrijven

Het areaal pit- en steenvruchten heeft betrekking op 3.023 ha appelen en 1.620 ha peren, 110 ha morellen en 27 ha diversen. De inkrimping van het areaal fruit is thans weer beëindigd en blijft gehandhaafd op ± 4.800 ha.

Het aantal bedrijven met fruitteelt in 1970 bedroeg in totaal 1.437. De snelle afname tot 1.044 in 1974 toont aan, dat deze tak volop in beweging is en dat de specialisatie op de bedrijven wordt voortgezet.

Zeeland is na de provincie Gelderland de tweede fruitteeltprovincie van Nederland.

Evenals bij de akkerbouw is de oppervlakte van de fruitteeltbedrijven in dit gebied gunstiger dan het landelijk gemiddelde, resp. 4,50 ha en 3 ha.

Veehouderij.

Binnen de melkveehouderij voltrekt zich in snel tempo de overgang van de melkbussen naar de diepkoeltanks. Aan deze overgang zitten er voor de melkveehouders met minder dan 10 melkkoeien belangrijke konsekventies. Op deze bedrijven vinden de ondernemers de investeringen van diepkoeltank en bijkomende kosten niet meer verantwoord. Dit blijkt o.a. uit de snelle afname van het aantal melkafleverende bedrijven :

Aantal melkafleverende bedrijven in Zeeland

1-1-1972	1.637	bedrijven
1-1-1973	1.492	»
1-1-1974	1.325	»
1-1-1975	1.080	»
1-7-1975	1.058	»

De verwachting is, dat er per 1 januari 1977 geen melk meer in bussen zal kunnen worden afgeleverd. Het aantal melk afleverende bedrijven wordt op die datum geschat op maximaal 800.

Niettemin blijft de melkveestapel vrijwel konstant als gevolg van voortgaande uitbreiding en specialisatie.

Problematiek.

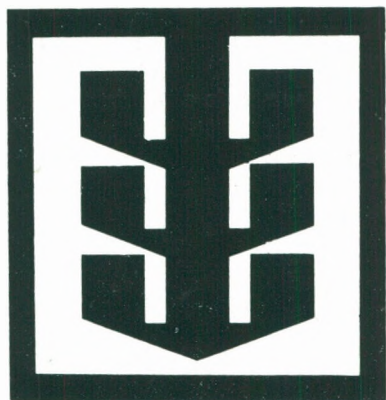
De snel stijgende kosten van arbeid dwingen de ondernemers om arbeid te vervangen door kapitaal, teneinde het inkomen van de boer en zijn gezin veilig te stellen.

Mechanisatie en specialisatie vinden regelmatig voortgang om de produktiviteit van de arbeid te verbeteren.

Een aantal bedrijven kan de strijd om het bestaan niet volhouden, beëindigen hun bedrijf of zoeken ander werk.

De vrijkomende gronden zijn onvoldoende om aan de bestaande vraag naar bedrijfsvergroting te kunnen voldoen.

Een rem op deze ontwikkeling vormen de huidige werkloosheid, de hoge grondprijzen, de grote kapitaal-behoefte van de gespecialiseerde bedrijven en de hoge rentevoet.

SV PRIVATE SPAARKAS

VOOR AL UW FINANCIËLE
VERRICHTINGEN VERZEKERT DE

RAIFFEISENKAS U EEN PERFECTE DIENST

1000 Kantoren verspreid over gans het land.

Voor adressen zie 'Gouden Gids' rubriek Spaarkassen.

Provinciaal Kantoor : **Grote Markt 22 - 8800 ROESELARE**

financieringsstructuur nog een bemerking worden afge-
eid. Het blijkt inderdaad dat een sterkere financierings-
structuur een lichtjes hoger steunniveau oplevert na be-
astingen en in de mate dat voldoende positieve re-
sultaten worden geboekt. Vóór belastingen
bij negatieve exploitatie wordt meer
het bedrijf met de zwakkere finan-
klaring hiervoor ligt enerzijds
kening van de kapitaalpre-
plan geen uitstel van te-
anderzijds in het feit
gedurende een periode
premie onrechtstreef
vermindering van de
belastingsdruk over-
ekt wordt uitges-
voor dat de bel-
nilder is dan op
een duidelijker v-
iseerde waarde
de eigen middelen
premie, te stellen
ve waarde van de
afhankelijk van de
iële aangelegenh-
en dus van de ren-
manifesteert zich vo-
verking (L). Deze tec-
endabiliteit van de eigen

de arbeidskrachten. De industrialisatie van West-Vlaan-
deren, minder dan een halve eeuw geleden aangevat
heeft nu een niveau van volwassenheid bereikt waarop
sich moet voltrekken via kwa-
teende industriële
aan hie

WIJ KENNEN DE MOGELIJKHEDEN VAN

- ★ Computerzetwerk
- ★ Rotatiedrukwerk

op aanvraag bezorgen wij U meer inlichtingen

DRUKKERIJ SANSEN p.v.b.a.

Gasthuisstraat 19-23
8970 POPERINGE
Tel. 057/33 40 16

UITGEVER

**HET WEKELIJKS
NIEUWS**

4WEST PARTNER

de industriële ontwikkeling

Drs. G.J. Baarspul,

ETI voor Zeeland

Aan het einde van de negentiende eeuw kende Zeeuwsch-Vlaanderen een overwegend agrarische structuur met slechts op enkele plaatsen een vestiging van meer of minder industriële aard. Deze vestigingen vonden aansluiting bij het agrarisch karakter van het gebied. Omstreeks 1830 was in Sas van Gent een meelfabriek haar activiteiten begonnen en in het laatste kwart van de eeuw valt de vestiging van de beide suikerfabrieken in Sas van Gent. Als bijzonderheid kan hierbij worden aangetekend, dat de koöperatieve suikerfabriek de eerste koöperatieve fabriek was in Nederland.

Dat de beide suikerfabrieken een vestigingsplaats in Sas van Gent zochten is begrijpelijk wanneer men de volgende aspecten in de beoordeling betreft :

in Zeeuwsch-Vlaanderen werd een vrij groot areaal suikerbieten geteeld terwijl bovendien ook aanvoer uit Vlaanderen mogelijk zou zijn ;

de aanwezigheid van een vaarweg was van grote betekenis niet alleen voor de aanvoer van suikerbieten maar ook voor de afvoer van door de fabriek vervaardigde producten ;

op deze afstand van de sluizen bij Terneuzen ondervond men geen hinder van de zoutkwel in het Kanaal Terneuzen-Gent en was een hoge extractie van de suiker uit de bieten mogelijk. Tegenwoordig ondervindt men door de vervuiling en de hardheid van het kanaalwater op dit punt grote problemen.

Eerste industriële ontwikkeling.

In de eerste jaren van de twintigste eeuw tot de Eerste Wereldoorlog komt dan een eerste aanzet tot een industriële ontwikkeling. In deze periode vallen de vestiging van de Spiegelglasfabriek ' Sas van Gent ' (1904), de Association Coopérative Zéelandaise de Carbonisation GA (1911, kooksfabriek) en de fabriek ' Sas van Gent ' van de Corn Products Company (1912, maïssetmeel en -derivaten) alsmede van de ' Zuid-Chemie ' (1912, o.a. (meng)meststoffen). Bovendien vestigde zich in deze periode in Terneuzen de Industrie- en Handelsmaatschappij ' De Hoop ' (1911, handel in wegenbouw-

en bouwmaterialen, vervaardigd van cementprodukten, scheepvaart) alsmede een machinefabriek in Sas van Gent (1913).

Bezien we de industriële ontwikkeling in Zeeuwsch-Vlaanderen dan vallen hierbij een aantal facetten op :

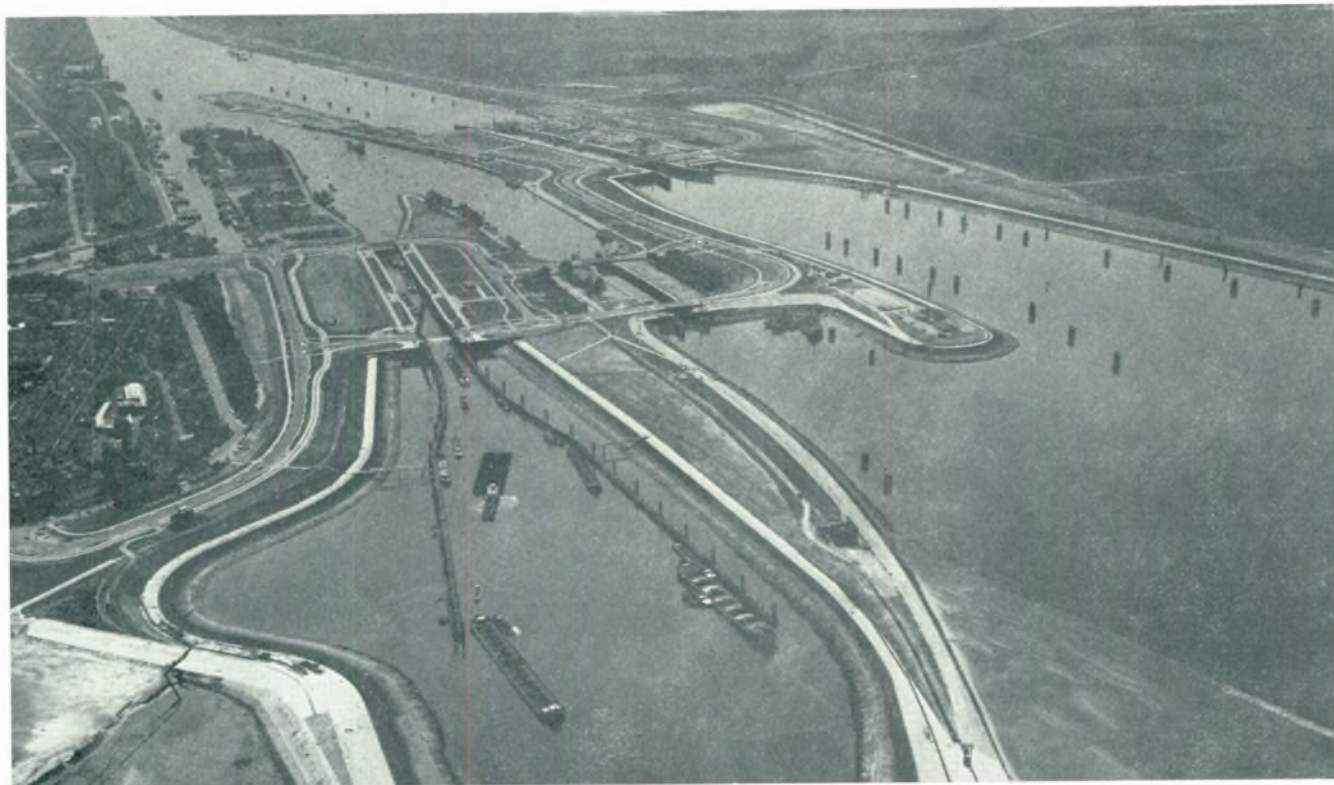
- (1) Een groot deel van de vestigingen is een gevolg van de aanwezigheid van het Kanaal Terneuzen-Gent en de daardoor geschapen goede en goedkope transportmogelijkheden ;
- (2) De vestigingsactiviteiten hebben in golven plaats. Perioden met veel vestigingsactiviteiten worden afgewisseld door perioden van — vaak vrijwel algehele — stagnatie ;
- (3) De vestigingen vinden — zeker in de periode vóór de Tweede Wereldoorlog — hun oorsprong in activiteiten van over de grenzen, waarbij België, Frankrijk en Italië een belangrijke rol spelen. Het Nederlandse bedrijfsleven toont weinig belangstelling voor de vestiging van industrieën in Zeeuwsch-Vlaanderen en eerst in de loop van de vijftiger jaren zal ook het Nederlandse bedrijfsleven belangstelling op dit punt gaan tonen ;
- (4) De industriële vestigingen in Zeeuwsch-Vlaanderen zijn min of meer geïsoleerde inplantingen in het gebied, die weinig in het gebied geïntegreerd zijn. Het zal tot ongeveer het einde van de vijftiger jaren duren voor in deze situatie verandering komt. Waarschijnlijk mede als gevolg van nieuwe industriële vestigingen verandert het klimaat dan in dit opzicht en groeien regio en bedrijfsleven meer naar elkaar toe.

Tussen WO I en II : vlas, scheepsbouw, chemie.

Dan volgt de periode van de Eerste Wereldoorlog en de direkt daarop volgende jaren. Het is een periode van stagnatie op tal van gebieden gevolgd door een periode van schadeherstel. Het is daarom begrijpelijk, dat in deze periode de industriële ontwikkeling stagneert. Slechts is er sprake van enkele vestigingen, die hun oorsprong vinden in het wegvallen van de concurrentie van buiten de grenzen of van het niet meer beschikbaar zijn van bepaalde grondstoffen. Deze bedrijven is over het algemeen slechts een kort leven beschoren want als na 1919 de verhoudingen meer normaal worden zijn ze niet in staat de concurrentie het hoofd te bieden en in betrekkelijk korte tijd verdwijnt het ene bedrijf na het andere.

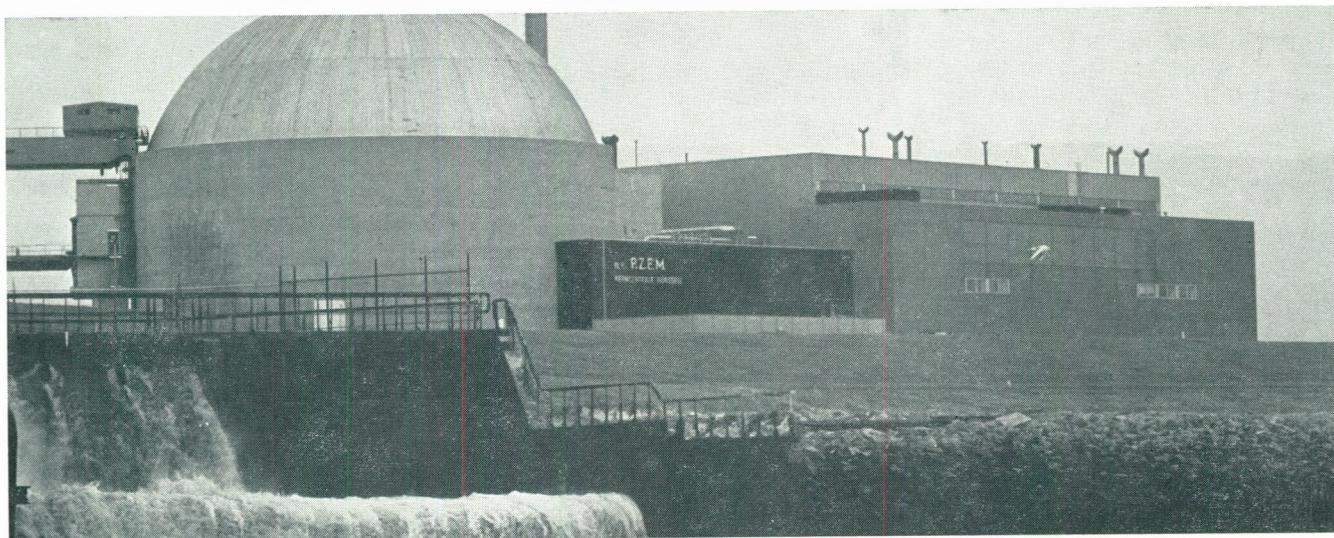
Slechts één uitzondering op deze algemene regel moet genoemd worden, de vlasnijverheid.

Zeeuwsch-Vlaanderen heeft steeds een vlasnijverheid van betekenis gekend maar als gevolg van verschillende omstandigheden verkeerde de vlasnijverheid bij het begin van de Eerste Wereldoorlog in een dieptepunt. De oorlog bracht onder meer mede, dat tal van inwoners uit Vlaanderen de vlucht moesten nemen en dat zij een goed heenkomen zochten o.m. in Zeeuwsch-Vlaanderen. Onder deze vlaamse vluchtelingen bevonden zich een aantal vlassers en zij probeerden een bestaansmogelijkheid op te bouwen op het gebied, dat hen zo vertrouwd was, nl. de vlasnijverheid. Hun pogingen en het feit, dat andere vezels (katoen) schaars werden aktiveerden de Zeeuwsch-Vlaamse vlassers, die hun oude stiel weer ter hand gingen nemen. Zij profiteerden hierbij van de grote kundigheden van de Vlamen en het resultaat was, dat bij het einde van de Eerste Wereldoorlog in Zeeuwsch-Vlaanderen een vlasnijverheid van gehoorlijke omvang bestond. Op de tertiaire zandgronden (Clinge - Sint

Sluizencomplex kanaal Gent-Terneuzen.

Luchtfoto B. Hofmeester, Rotterdam / Archief Rijksvoorlichtingsdienst.

Kerncentrale Borssele.

C.A.L. Kotvis, Middelburg / Bureau Voorlichting Prov. Zeeland.

Jansteen - Koewacht ; IJzendijke ; Eede - Aardenburg heeft daardoor de vlasnijverheid bestaan tot in de vijftiger jaren en zich ondanks alle ups en downs weten te handhaven. Op het hoogtepunt van haar ontwikkeling waren er circa 800 bedrijven, die aan ongeveer 1.200 werknemers werk verschaffen. Eerst bij de opkomst van de kunstvezels keerde het getij en momenteel kent de vlasnijverheid slechts enkele bedrijven, die nog maar een beperkt aantal werknemers werk verschaffen.

Dan volgt de periode tot de economische crisis als gevolg van de beurskrach in 1929. De periode dadelijk na de oorlog wordt gekenmerkt door een algemeen optimisme, dat echter merkwaardigerwijs niet direkt resulteert in

economische activiteiten. In 1920 wordt in Sas van Gent de Zeeuwsch-Vlaamse IJzergieterij opgericht, waarbij men er kennelijk van uitgaat, dat de aanwezigheid van een aantal industrieën een bestaan mogelijk moet maken en in 1924 volgt de Terneuzense Scheepsbouw Maatschappij. Deze zocht een vestigingsplaats aan het Kanaal mede in de overtuiging, dat van het langs komende scheepvaartverkeer voldoende werk verkregen zou kunnen worden. In 1929 volgt dan de Nederlandse Stikstof Maatschappij, die zich naast de Cokesfabriek in Sluiskil vestigt. Ook hier spelen de transportmogelijkheden van het Kanaal een rol maar van beslissende betekenis zijn de afgassen van de naastgelegen Cokesfabriek, die de belangrijkste grondstof vormen voor de door de NSM te

produceren (meng)meststoffen. Deze laatste faktor zou tegenwoordig geen rol van betekenis meer spelen omdat de grondstoffen voor de meststoffen thans hun basis geheel vinden in het aardgas.

Ook deze golf van vestigingsactiviteiten wordt gevolgd door een periode van stagnatie. De dertiger jaren vormen een economisch weinig gunstige periode en daarop volgt de Tweede Wereldoorlog met de vele zware vernielingen en het daarop volgende noodzakelijke herstel.

Op zoek naar een eigen produktie.

Toch kent deze periode economische activiteiten maar deze liggen op een ander vlak. Als gevolg van de crisis liep de werkgelegenheid zeer sterk terug en maatregelen om deze teruggang zo veel mogelijk te beperken waren dringend noodzakelijk. Ingevoerd werd een stelsel van importbeperkingen in de vorm van een kontingenteringsstelsel en bovendien werd in het jaar 1931 de Krisiswet van kracht. Ingevolge deze wet werden eindprodukten bij invoer zwaar belast en grondstoffen slechts licht. Het werd daarom interessant de invoer te zoeken in de richting van de invoer van grondstoffen en de produkten in Nederland te doen vervaardigen. Dit leidde er toe, dat langs de grens een aantal filialen werden opgericht van Belgische bedrijven uit het Land van Waas (tricotage, bonnetterie, textiel). Door verschillende oorzaken (internationale moeilijkheden in de textielsector, concurrentie van goedkope landen) zijn de meeste van deze bedrijven in de loop der jaren opgeheven. In de textielsector zijn thans nog slechts enkele bedrijven werkzaam, zoals o.m. de Clitex (weverij in Clinge), Lockefer (sokken in Hulst) en enkele tapijtweverijen in Sint Jansteen en ook een zeer beperkt aantal tricotage-bedrijven.

Dan volgt de periode van na de Tweede Wereldoorlog, die we in een aantal tijdvakken moeten verdelen :

de periode van de vijftiger jaren ;

de periode van de zestiger jaren ;

de thans lopende periode.

Het tijdvak van de vijftiger jaren wordt gekenmerkt door stagnatie en het ontbreken van nieuwe economische activiteiten. Er is onvoldoende werkgelegenheid en voor de opgroeiende jeugd is het niet mogelijk om in de regio een bestaan op te bouwen. Het is een periode van stagnatie en van een relatief sterke bevolkingsuitstoot.

Eindelijk erkend als probleemgebied.

Het jaar 1959 brengt hierin verandering. Door de centrale overheid wordt dan — na zeer vele vergeefse pogingen daartoe door het provinciaal bestuur — de provincie Zeeland tot probleemgebied verklaard. Dit betekent o.m., dat :

onder bepaalde voorwaarden, bij uitbreiding of vestiging van industriële bedrijven, subsidie wordt verleend in de kosten van investering in vaste activa ;

onder bepaalde voorwaarden aan de lagere overheid subsidie wordt verleend in de kosten van investering in infra-strukturwerken (wegen, rioleringen, afvalwaterleidingen, enz.) ;

onder bepaalde voorwaarden aan de lagere overheid subsidie wordt verleend in de kosten van investering in

socio-infrastrukturwerken (zwembaden, sportparken, kulturele centra, teaters, enz.).

Deze regelingen hadden op tal van punten aanzienlijke gevolgen. In de eerste plaats werd het voor ondernemers aantrekkelijk nieuwe economische activiteiten te ontwikkelen omdat van de hiervoor noodzakelijke investeringen de centrale overheid een gedeelte voor zijn rekening nam. Verder werd het mogelijk om met behulp van de subsidies infra-strukturwerken op korte termijn ter hand te nemen, waardoor het economisch klimaat sterk verbeterde. Tenslotte werd het mogelijk het leefklimaat te verbeteren en in overeenstemming te brengen met de wensen en verlangens van de bevolking op dit punt. Hierdoor werd de neiging om buiten de regio woonplaats te zoeken verminderd en de weerstand om binnen de regio te gaan wonen verkleind. De economische mogelijkheden voor de ondernemingen werden door dit alles verruimd. De periode wordt dan ook gekenmerkt door tal van economische activiteiten. In deze periode valt de vestiging van de fabriek van Dow in Terneuzen, een fabriek, die inmiddels tot de grootste fabriek van het concern in Europa is uitgegroeid. Daarnaast vestigden zich in Terneuzen : Philips (flitslampjes), Excelsior (stofzuigers) en Elopak (speciaal-verpakkingen), terwijl ook verschillende bedrijven aanzienlijk werden uitgebreid, zoals b.v. Nederlandse Stikstof Mij in Sluiskil en de Corn Products Cy in Sas van Gent.

Toch was er reden de ontwikkeling in Zeeuwsch-Vlaanderen zorgvuldig in het oog te houden. Er waren nl. een aantal verschijnselen, die er op wezen, dat de economische situatie in Zeeuwsch-Vlaanderen wellicht minder gunstig was. Zo bleek b.v. de positie op de arbeidsmarkt reden tot zorgen te geven. In vergelijking met Midden-Zeeland, waar de economische positie — mede als gevolg van de nieuwe industriële vestigingen — relatief gunstig was te noemen bleef de ontwikkeling in Zeeuwsch-Vlaanderen achter.

Dit werd aanleiding om in groter verband een aantal facetten nader te bestuderen, waarbij verschillende vragen naar voren kwamen. Een vraag die beantwoord moest worden was de vraag op welke plaats eventuele nieuwe economische activiteiten moesten worden verwezenlijkt ? Na ampel overleg kwam men tot de konklusie, dat het aanbeveling verdiende het onder beheer van het Havenschap Terneuzen vallende gebied van de Axelse Vlakte in het bijzonder hiervoor in aanmerking te nemen. Een andere vraag was of voor een stimuleren van de economische activiteiten het verlenen van financiële faciliteiten noodzakelijk was ? Dit resulteerde in een beslissing van het Ministerie van Economische Zaken van mei 1975 om onder bepaalde voorwaarden aan industriële bedrijven voor vestiging en/of uitbreiding van bedrijven op de industrieterreinen van de gemeente Terneuzen of van het Havenschap Terneuzen een subsidie te verlenen in de kosten van investeringen in vaste activa.

Een antwoord op de vraag of deze laatste regeling voldoende zal zijn om de economische activiteiten te stimuleren is thans nog niet te geven. Slechts kan worden gekonstateerd, dat van de zijde van het bedrijfsleven op verschillende punten wel belangstelling wordt getoond. Of dit tot resultaten zal leiden zal van een aantal factoren afhankelijk zijn, waarbij de verwachten met betrekking tot de ontwikkeling van de internationale economische situatie ongetwijfeld mede een rol zullen spelen.

Overbodige afval wordt nuttige energie

de fantastische speciaalketel voor om het even welke brandbare afval van grote, middelgrote en kleinere bedrijven

de verbranding is niet alleen de ideale oplossing van het "waar-met-die-afval-naartoe"-probleem, maar eveneens een financieel succes, dank zij deze nieuwe warmte-energiebron. bovendien is die VIF-ketel niet zo duur als u denkt.

om het even welke brandbare afval kan erin gestookt worden en zelfs volautomatisch met de VIMATIC-brander.

vanzelfsprekend kan gekombineerd worden met klassieke brandstof (kolen - olie - gas).

de VIF wordt gebouwd in capaciteit ten vanaf 30.000 kcal tot 10.000.000 kcal en zet de warmte om in stoom, warm of oververhit water en termische olie voor verwarmings- of produktie-doeleinden of produktie van elektrische energie.

industriële warmtetechniek

VYNCKE

pvba vyncke warmtetechniek
gentsesteenweg 224
b-8730 harebeke
telefoon (056) 71 14 56

toerisme in zeeland

Leen Wouters,
ETI voor Zeeland

In dit artikel willen we aandacht besteden aan het 'wel en wee' van het toerisme in Zeeland. Het is te begrijpen dat bij een snelle ontwikkeling van het toerisme, zoals we deze in de laatste decennia hebben kunnen waarnemen in Zeeland, naast de economische en sociale baten er ook wel enige problemen de kop op steken. Naast een globale beschrijving van de ontwikkelingen in het verblijfstoerisme, het dagtoerisme en de watersport en de sportvisserij komen er enkele problemen aan de orde en met name de huidige stagnatie van het verblijfsbezoek en de moeilijkheden rond de tweede woningen.

Het verblijfstoerisme.

Vooralsinds het eind van de jaren vijftig is de toeristische bedrijvigheid in Zeeland sterk toegenomen. De stimulerende factoren als groei van de welvaart, toename van de vrije tijd e.d. mogen bekend worden verondersteld. Het geschatte aantal overnachtingen van toeristen is gegroeid van 2,25 miljoen in 1961 via 5,9 miljoen in 1969 tot 6 à 7 miljoen in 1974. Dit verblijfsbezoek concentreert zich voor ca. 80 % aan de Noordzeekust. Bij het toenemen van de recreatieve druk op de kust is ook de belangstelling voor het achterland gegroeid. (Tholen, Oost Zeeuwsch-Vlaanderen, Zuid-Beveland). De verdeling van het aantal toeristische slaapplekken over de verschillende logiesvormen en gebieden geeft een indicatie over de spreiding van het aantal overnachtingen.

Onderstaand overzicht geeft de situatie in de zomer van 1974 weer.

Geografische verdeling slaapplekken.

	camping	zomer- huizen	hotel- pension	gemeubi- leerd
Schouwen-Duiveland	40.300	11.900	1.200	2.800
Walcheren	29.100	8.600	5.700	12.300
De Bevelanden	10.300	6.200	500	100
Zeeuwsch-Vlaanderen	18.800	8.900	1.800	2.500
Tholen, St. Philipsland	5.000	1.100	100	—

Bron : PPD Zeeland.

De belangrijkste landschappelijke en overige attracties zijn het strand, de duinzones, enkele boscomplexen, de zeearmen en de krekken, de oude steden en het rustieke polderlandschap. De beschikbare gegevens wijzen op een geleidelijke versterking van het zogenaamde sociaal toerisme. Ongeveer 60 % van de toeristen is afkomstig uit de lagere inkomensgroepen. Deze groepen zijn het sterkst vertegenwoordigd in de sektor kampeerterreinen en kampeerhuisjes. Zeventig procent van de toeristen zijn afkomstig uit Nederland. De buitenlanders komen vooral uit het Roergebied ; ongeveer tien procent van de buitenlanders komt uit België.

Het dagtoerisme.

Naast het verblijfstoerisme is ook het dag- en weekeindbezoek, vooral door het gereedkomen van betere verbindingen, sterk gegroeid. De indruk bestaat dat het ontwikkelingstempo van het dagtoerisme en de kortere verblijven hoger ligt dan dat van het verblijfstoerisme. Vooral in de weekends met mooi weer komen de strandrecreanten in drommen opzetten.

Vanuit België bestaat vooral een grote belangstelling voor de steden in Zeeuwsch-Vlaanderen. Van deze steden is Sluis wel de bekendste, wat ten dele op naam mag worden geschreven van de daar aanwezige sexshops. Daarnaast mag toch ook zeker Middelburg worden genoemd met zijn weekmarkt en vele belangrijke monumenten.

De watersport.

In de watersport is een geheel autonome groei opgetreden. De gezamenlijke capaciteit van de Zeeuwse jachthavens bedroeg in 1960 ongeveer 350 ligplaatsen, in 1965 waren het er rond 1.600 en het aantal ligplaatsen op dit moment benadert de 5.000. De helft hiervan bevindt zich in het Veerse Meer.

Veel van deze havens zijn tot stand gekomen met overheidssteun. Vooral Economische Zaken heeft tot 1972 veel subsidies verstrekt in de aanlegkosten van jachthavens. Nu deze subsidiemogelijkheid is komen te vervallen is het voor de gemeenten moeilijker geworden om een jachthaven tot ontwikkeling te brengen. Zonder een subsidie in de investeringskosten worden, vooral in de beginjaren, de jaarlijkse tekorten te hoog. Na enkele jaren is een haven, mede door de steeds voortschrijdende inflatie, als regel administratief wel rendabel. De beste kansen voor de toekomst liggen dan ook bij de grotere partikuliere bedrijven, die als regel wel een paar slechte beginjaren kunnen overbruggen.

Gezien de ontwikkelingen in de afgelopen jaren en de mogelijkheden die er nog zijn, kunnen we een verdere ontwikkeling van de watersport in Zeeland verwachten. Vooral in het Veerse Meer en het Grevelingenbekken zijn nog goede mogelijkheden. De mogelijkheden in het eventuele Zeeuwse Meer hangen samen met de manier waarop de Oosterschelde zal worden afgesloten.

De Zeeuwse jachthavens hebben een zeer belangrijke Belgische klantenkring. Uit een onderzoek in de havens van het Veerse Meer¹ bleek dat 39 % van de ligplaatsbezitters afkomstig was uit België.

¹ 'Watersport op het Veerse Meer', Recreatieschap Het Veerse Meer, 1974.

Ook in de havens van Terneuzen en Breskens, die vooral van belang zijn voor de zeezeilerij, is een belangrijke ' Belgische vloot '. Verder is er een grote belangstelling van Belgen voor de Braakman en de Vogelkreek in Zeeuwsch-Vlaanderen.

Vooral omdat de vraag naar ligplaatsen (ook uit Duitsland) snel toeneemt gaat deze internationale deelneming aan de watersport steeds meer kritiek ondervinden. Naast het argument van een juiste besteding van de overheids gelden (subsidies die ten goede komen aan de buitenlanders) bestaat tevens de vrees dat als de in Nederland beschikbare ruimte en de daarmee samenhangende maximale opname-kapaciteit van de voor watersport geschikte wateren geheel zal zijn benut, er verhoudingsgewijs veel buitenlanders een ligplaats in Nederland zullen bezetten. Een gevolg zou zijn dat op dat moment (men spreekt over $\pm$ 1985) de belangstelling van de Nederlanders, die wat later op gang is gekomen dan die van de buitenlanders, niet meer kan worden gehonoreerd. Daarom wordt wel gepleit voor een bepaald voorkeursrecht van de eigen inwoners of het vaststellen van een bepaalde verhouding tussen buitenlanders en Nederlanders bij de toewijzing van akkomodatie in de nieuwe jachthavens.

Sportvisserij.

De mogelijkheden voor de beoefening van de sportvisserij zijn in Zeeland talrijk en gevarieerd. Niet alleen in de binnenwateren, maar vooral in de buitenwateren is de sportvisserij snel in betekenis toegenomen. Langs de zuidoever van de Oosterschelde treft men verschillende campings aan die geheel op de sportvisserij zijn georiënteerd. Deze campings hebben zeer veel Belgische gasten. Naast het vissen vanaf de wal leggen de Belgen ook een grote belangstelling aan de dag voor het zeehengelen vanaf visboten. Dit geschiedt ten dele vanuit eigen bootjes maar toch wel het meest vanaf speciaal daarvoor ingerichte schepen. Deze vorm van rekreatie vindt o.a. plaats uit de havens in Yerseke, Bruinisse, Tholen, Sint Maartensdijk, Stavenisse, Sint Annaland, Zierikzee, Katse Veer en Vlissingen.

Het vissen vanaf de speciaal daarvoor ingerichte schepen verdient eigenlijk wel de voorkeur omdat het vissen met partikuliere bootjes, vooral door het niet zeewaardig zijn van de schepjes en de onbekendheid met het getij, niet altijd zonder gevaar is.

De huidige stagnatie van het verblijfstoerisme.

Wie de moeite neemt de ontwikkeling aan de Zeeuwse en aan de Belgische kust met elkaar te vergelijken, komt tot de konklusie dat deze ontwikkeling vrijwel identiek is.

Uit de publikaties van het Westvlaams Economisch Studiebureau blijkt dat gedurende de laatste jaren het verblijfstoerisme vrijwel niet meer is gegroeid. In de publikatie ' Toeristische index WES Kust en Achterland, 1974 ' komt genoemd bureau tot de konklusie dat : ' sedert 1965 het kusttoerisme — het seizoen 1970 en 1973 buiten beschouwing gelaten — een periode van stagnatie kent '. De gang van zaken in Zeeland geeft in grote lijnen eenzelfde beeld te zien, zij het dat deze stagnatie hier pas in een later stadium is opgetreden.

Deze overeenkomst is niet zo opvallend als men bedenkt dat de Belgische en de Zeeuwse kust eigenlijk

eenzelfde positie innemen in het geheel van de West-Europese vakantiemarkt. Zij bieden het vakantieklíenteel een vergelijkbaar produkt aan, namelijk een vakantie aan de Noordzeekust.

De problemen die men aan de Belgische kust aantreft neemt men ook waar in Zeeland. Naast problemen op planologisch gebied, moeilijkheden met de lozing van afvalwater in zee, het ontbreken van voldoende ontspanningsakkomodatíe bij minder goed weer vormt de konkurrentie van de ' zonnelanden ' het belangrijkste structurele probleem.

Struktureel wil in dit verband zeggen dat de stagnatie die is opgetreden niet wordt veroorzaakt door toevallige factoren die volgend jaar misschien weer anders komen te liggen. Het is meer zeggen dat er zich een moeilijk beïnvloedbaar en daardoor onontkoombaar proces afspeelt waardoor ook voor de toekomst rekening moet worden gehouden met een blijvende stagnatie.

Zelfs is een terugloop van het verblijfstoerisme op wat langere termijn niet ondenkbaar. Want het lijkt erop dat een vakantie aan de Noordzeekust in economische zin een ' inferieur ' produkt is geworden ; een produkt waarvan men minder koopt bij een stijgende welvaart. De konsument geeft de voorkeur aan andere vakantieoordén, niet omdat deze goedkoper zijn, maar omdat zij een hogere waardering genieten. Vooral de ' verre ligging ' en de klimatologische omstandigheden zijn hierbij de bepalende factoren. In deze optiek worden problemen op het gebied van de planologie en de waterzuivering, die overigens ook in bijvoorbeeld Spanje een rol spelen, minder belangrijk.

Voorzover de geschetste ontwikkeling niet afwendbaar is, zal men een eventuele remedie meer moeten zoeken in het opvoeren van de standing van de Noordzeekust dan in het streven naar goedkopere en eenvoudiger akkomodatíe.

Bovendien ontbreken aan de Noordzeekust de professionele touroperators die toch vooral in de huidige vakantiewereld een belangrijke rol spelen.

Duidelijk is ook dat de onderzoeksaktiviteiten zowel in België als in Nederland (Zeeland) zich nog meer zullen moeten gaan verleggen van het eigen territoir naar een veel groter gebied. Men kan niet blijven volstaan met alleen maar die vakantiegangers in het onderzoek te betrekken die toevallig in het eigen gebied een vakantie doorbrengen. Een goed inzicht in het totaal van het West-Europese vakantiegebeuren is meer dan ooit nodig. Wellicht zou hier van een aanpak in Benelux-verband sprake kunnen zijn.

Tweede woningen.

Een geheel ander probleem, waarmee vooral de gemeenten te maken hebben, vormen de zogenaamde tweede woningen. Hieronder moet men de woningen verstaan die nog wel voor permanente bewoning kunnen worden gebruikt maar die in handen zijn gekomen van partikulieren die deze woningen uitsluitend gebruiken voor vakantieoelénden. Het gaat hierbij dan vooral om de tweede woningen in een dorpskern. Zeeland heeft zowel absoluut als relatief het grootste aantal tweede woningen van alle provincies in Nederland.

De belangstelling van zowel Nederlanders als buitenlanders voor deze vorm van vakantieakkomodatíe neemt nog steeds toe. Het belangrijkste nadeel van deze

Veerse Meer.

Luchtfoto B. Hofmeester, Rotterdam / Archief Rijksvoorlichtingsdienst.

ontwikkeling is dat er in bepaalde kernen steeds meer woningen komen die het grootste gedeelte van het jaar leegstaan. Dit vormt een voor velen onaanvaardbare aantasting van het dorpsbeeld. Een ander nadeel is dat door de vraag naar tweede woningen de verkoopprijzen van woningen sterk stijgen, vooral in die gemeenten waar ook vraag is van de autochtone bevolking. De prijsstijging werkt vooral ten nadele van de financieel zwakste partij en dat is in de meeste gevallen een jong stel dat de woning permanent wil gaan bewonen. Verder komt het veel voor dat de toename van het aantal tweede-woningbezitters ten koste gaat van de ontwikkeling van het eigen inwonerstal. Hierdoor wordt het draagvlak voor velerlei voorzieningen zoals bijvoorbeeld onderwijs en openbaar vervoer, versmald.

Een stijgend aantal gemeenten in Zeeland tracht bovenstaande ontwikkeling te beteugelen door het aanvaarden van een zogenaamde verbruiksverordening. In de gemeenten waar deze verordening van kracht is, mag men niet zonder toestemming van het college van burgemeester en wethouders overgaan tot het gebruiken van een woning voor niet-permanente bewoning. Hoewel het juridisch nog niet voor honderd procent vaststaat dat een gebruiksverordening rechtskracht heeft, gaat er toch een belangrijke preventieve werking van uit.

Nieuw beleid.

Met het bovenstaande is het beeld van het toerisme in Zeeland niet volledig geschetst. Dit was ook niet de bedoeling. We willen slechts een indruk geven van de ontwikkeling en enkele belangrijke problemen op dit moment. Het lijkt erop dat, nu de ontwikkelingen zich wat minder vlug voltrekken, er thans volop gelegenheid is zich te bezinnen op de recreatieve toekomst van Zeeland. De potenties zijn nog niet volledig benut en de publieke opinie heeft zich ten opzichte van de wenselijkheid van het massatoerisme sterk gewijzigd. Daarom zal een hernieuwde beleidsformulering van zowel provincie als gemeenten nodig zijn.

Het provinciaal bestuur heeft dit ingezien en daarom is een commissie ingesteld die op basis van een grootscheeps recreatieonderzoek dat in de afgelopen jaren is gehouden, beleidsdoeleinden voor de toekomst zal moeten formuleren. Ongetwijfeld zal hierbij de omvang en spreiding van het toerisme een belangrijk punt zijn. Want ook een toeristische ontwikkeling heeft economische en sociale grenzen die niet straffeloos overschreden kunnen worden.

Sinds 1919

voor eigen mensen
door eigen mensen

DE KORTRIJKSE VERZEKERING NV

Zetel en kantoren : KORTRIJK

Lange Steenstraat 20

Lekkerbeetstraat 3

Tel. (056) 21.16.91

Bijhuis te BRUGGE, Garenmarkt 6

Tel. (050) 33.24.40

Inspekties over het ganse Vlaamse landsgedeelte.

De Vlaamse verzekeringsmaatschappij die U en uw provincie best kent.

86 45

Een verstandig beheer komt vaak neer op lenen om te investeren.

Wij hebben een aanzienlijke ervaring opgedaan op het gebied van krediet aan de nijverheid en de handel. Die staat volledig tot uw beschikking:

om de kredietvorm te kiezen die het best met uw behoeften overeenkomt: krediet op half-lange of lange termijn, financiering van de aankoop van materieel, leasing van roerende of onroerende goederen, kredieten op korte termijn, exportkredieten...

om uw dossier snel af te handelen,
om u advies te geven bij eventuele onderhandelingen met de openbare macht,
om u te helpen zo goed mogelijk gebruik te maken van de speciale voordelen die de wetten inzake economische expansie en ten gunste van de middenstand voorzien.

En met een NMKN-krediet blijft u volledig onafhankelijk. Neem contact met ons op: onze kredietzetels zijn gevestigd op 16 plaatsen in het land.

Antwerpen
(031) 334235

Bergen
(065) 337606

Brugge
(050) 335133

Charleroi
(071) 324154

Doornik
(069) 228460

Gent
(091) 255195

Hasselt
(011) 227951

Kortrijk
(056) 214320

Leuven
(016) 239851

Luik
(041) 230212

Mechelen
(015) 416008

Namen
(081) 713291

Nijvel
(067) 225561

Sint-Niklaas
(031) 763405

Turnhout
(014) 413452

Verviers
(087) 331988

NMKN. Specialisten in krediet aan de nijverheid.

Maatschappelijke Zetel: 1000 Brussel - Waterloolaan, 16 - Tel. 02/513.62.80.

onderwijs in zeeland

J.J. Ph. Den Hertog,

P.J. Filius,

ETI voor Zeeland

Onderwijs is een massa-artikel geworden. Veel meer dan in het verleden wordt er rekening gehouden met de uiteenlopende behoeften van de gebruiker. De inzichten in de kwaliteit waarin het op de markt moet worden gebracht zijn grondig veranderd. Wettelijke maatregelen die een verlenging van de leerplicht tot doel hebben, beïnvloeden de omvang van de vraag. Het is dan ook een eis van billijkheid om het produkt in een aan de vraag aangepaste kwaliteit op de markt te brengen.

De prijs is hoog. De besteding door de overheid aan onderwijs bedraagt in 1975 per inwoner f 1.320,—¹. Over het inwonerstal van Zeeland omgeslagen is dit een 'jaaromzet' van ruim f 430 miljoen. De provincie stuurt deze geldstroom niet: zij heeft slechts enkele, nauwomschreven, formele bemoeienissen met het onderwijs. Toch heeft het provinciaal bestuur, samen met het onderwijsveld, initiatieven genomen om de rijks-

overheid er bij voortduring aan te herinneren dat een goed opgebouwd pakket aan onderwijsvoorzieningen ook in een dun bevolkt gebied als Zeeland aanwezig dient te zijn. Sinds enige jaren werkt de Provinciale Onderwijs Commissie hieraan. In de sfeer van begeleiding en vernieuwing is het Regionaal Pedagogisch Centrum Zeeland actief. Het Economisch Technologisch Instituut en het Provinciaal Opbouworgaan verrichten, in nauw overleg met het bureau onderwijs van de Provinciale Griffie, onderzoek.

De vraag blijft bestaan of het allemaal voldoende is, gemeten aan de jaarlijkse omzet. Er is meer dan eens een pleidooi gevoerd voor meer beslissingsbevoegdheid bij de provincie en dus meer onderzoek op het regionale vlak.

Toch lijkt een eerste informatie over de landsgrens heen niet over dit onderwerp te moeten gaan. Informatiever is een blik op de onderwijskaart van Zeeland en een aanduiding van wat er gaande is. Dit is dan ook de typering van wat volgt.

Kleuter- en lager onderwijs.

Deze beide vormen van primair onderwijs zijn in het Nederlandse onderwijsbestel nog niet met elkaar verweven. Enkele experimenten zullen de weg wijzen naar de verwezenlijking van de plannen voor een geïntegreerde vorm van basisonderwijs dat bedoeld is voor de 4- tot 12-jarigen, eventueel onderverdeeld in een onderbouw 4 tot 8 en 8 tot 12 jaar.

In Zeeland zijn twee scholen (een lagere school en een kleuterschool) door het Ministerie van Onderwijs als experimenteerscholen aangewezen waar het nieuwe geïntegreerde basisonderwijs aan de praktijk wordt getoetst.

Het beeld van het kleuter- en lager onderwijs naar richting is een weerspiegeling van de geestelijke stromingen in ons volk. Deze zogenoemde 'verzuiling' voor het kleuteronderwijs en het gewoon lager onderwijs doet zich in Zeeland als volgt voor:

Aantal kleuterscholen en lagere scholen (glo) naar richting

regio's	kleuterscholen					scholen gewoon lager onderwijs				
	o.	p.c.	r.k.	b.n.	tot.	o.	p.c.	r.k.	b.n.	tot.
Schouwen-Duiveland	10	5	1	2	18	18	9	1	—	28
Tholen en St. Philipsland	4	7	1	2	14	8	9	1	—	18
Walcheren	24	36	6	3	69	26	39	7	1	73
Noord-Beveland	—	4	—	—	4	4	4	—	—	8
Zuid-Beveland	12	27	11	4	54	30	29	11	—	70
West Zeeuwsch-Vlaanderen	3	1	9	5	18	12	5	11	—	28
Oost Zeeuwsch-Vlaanderen	8	12	31	—	51	12	15	30	—	57
Zeeland	61	92	59	16	228	110	110	61	1	282

tellingen per 1-10-1973 en 1-3-1973

o. = openbaar
p.c. = protestants christelijk
r.k. = roomskatoliek
b.n. = bijzonder neutraal

Bron: Provinciale Onderwijscommissie: 'Inventarisatie van het onderwijs in Zeeland' (z. d.).

¹ J.A. van Kemenade, Minister van O. & W.: 'Contouren van een toekomstig onderwijsbestel', Discussienota, juni 1975.

Vrije expressie.

Archief Siemens.

De evenwichtige opbouw valt op bij het rooms-katoliek onderwijs ; het streven om tegelijk met een lagere school ook een kleuterschool te stichten is hiervan de oorzaak. Bij samensmelting van beide soorten onderwijs is dat een voordeel.

Onderzoek ² heeft overigens aangetoond dat doorstroming van de ' ene zuil ' naar de andere voorkomt bij de overgang van de kleuterschool naar de lagere school, het minst in het rk-onderwijs (7,7 %), het meest in het pc onderwijs (27,6 %). De openbare school ligt hier met 21,6 % tussen. Het onderzoek naar de oorzaak van dit verschijnsel is nog niet afgesloten.

Omdat Zeeland een sterk verspreide bewoning heeft in een groot aantal kleine kernen, is de plattelandsschool een vertrouwd element in de samenleving. Deze school, zowel in het kleuter- als het lager onderwijs terug te

vinden, vormt de laatste tien jaar onderwerp van veel onderzoek en studie ^{2 3 4}. De reden hiervoor is de numerieke achteruitgang van het leerlingenaantal, veroorzaakt door een steeds verdere daling van de beroepsbevolking in de landbouw en daarmee gepaard gaande ontvolking van het platteland. Ook het dalende geboortecijfer speelt een rol.

De vrijheid van onderwijs die de mogelijkheid biedt tot het stichten van scholen naar verschillende levens-beschouwelijke richting, heeft in gebieden met een naar geestelijke overtuiging gemengde bevolking het ontstaan van ' kleine ' scholen bevorderd. In de literatuur wordt als ' kleine school ' gewoonlijk de lagere school met 1, 2 en 3 leerkrachten met die kwalificatie aangeduid. De eenklassige kleuterschool valt eveneens onder dit predikaat. De ' kleine scholen ' zijn als volgt over de verschillende gebieden in Zeeland verdeeld :

	kleuteronderwijs (a)		gewoon lager onderwijs (b)	
	1-klass. school	totaal	1, 2, 3-mansschool	totaal
Schouwen-Duiveland	7	20	19	28
Tholen en St. Philipsland	4	13	8	18
Kanaalzone Walcheren	10	59	11	56
Platteland Walcheren	5	17	10	22
Noord-Beveland	1	3	6	8
Zuid-Beveland	15	55	31	70
West Zeeuwsch-Vlaanderen	9	20	20	27
Kanaalzone, Oost Zeeuwsch-Vlaanderen	11	37	9	41
Overig Oost Zeeuwsch-Vlaanderen	5	16	6	18
	67	240	120	288

(a) telling per 1-10-1974

(b) telling per 16-9-1974

28 % van alle kleuterscholen zijn ' kleine scholen ', 42 % van alle lagere scholen behoort hiertoe. Boven het gemiddelde liggen bij het kleuteronderwijs : Schouwen-Duiveland, Tholen en St. Philipsland, platteland Walcheren, Noord-Beveland, West Zeeuwsch-Vlaanderen, Kanaalzone Oost- Zeeuwsch-Vlaanderen en overig Oost Zeeuwsch-Vlaanderen. Bij het lager onderwijs komen deze gebieden terug met daarbij Zuid-Beveland, terwijl de Kanaalzone Oost Zeeuwsch-Vlaanderen en overig Oost Zeeuwsch-Vlaanderen nu beneden het gemiddelde liggen. De hoogste percentages komen voor in de agrarische gebieden van Noord Beveland en West Zeeuwsch-Vlaanderen.

Door het teruglopen van het inwonerstal in de kleine kernen komt het voorzieningsniveau in die gemeenschappen in het geding, ook de positie van de school (scholen). Soms dreigt de opheffing omdat het getalskriterium van de rijksoverheid niet meer wordt behaald. De lagere school

heeft dan een grotere overlevingskans dan de kleuterschool omdat lager onderwijs onder de leerplicht valt en de overheid gehouden is tot het vervullen van de leerplicht de gelegenheid te bieden, binnen een wettelijk vastgelegd bereik.

In Zeeland zoeken gemeenten met kleine scholen een oplossing in samenwerking en concentratie. Uitgangspunt is hierbij in iedere woonkern tenminste een school voor 4-8 jarigen en, streeksgewijs, een bovenbouw voor leerlingen van 8-12 jaar.

De komende integratie tussen kleuterschool en lagere school maakt het wenselijk te voorkomen dat het onderwijs in kleine gemeenschappen verder afbrokkelt.

Buitengewoon onderwijs (buo).

Het buitengewoon onderwijs valt in een groot aantal specialismen uiteen, in het bijzonder dat onderwijs gericht op de opvang van geestelijk en lichamelijk gehandicapte kinderen. Alleen de grote steden hebben al deze specifieke richtingen. Gespreid over de provincie heeft Zeeland naast scholen en leerklassen voor schipperskinderen en woon-wagenkinderen, scholen voor zwakzinnig debielen en imbecielen en lichamelijk gehandicapten. Het onderwijs voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden

² Provinciale Onderwijs Commissie : ' Kleine scholen in Zeeland ', juni 1974.

³ Rijksuniversiteit Groningen, Instituut voor Onderwijskunde : ' Projekt Kleuter- en Basisonderwijs ten plattelande ', R.I.O.N. 1969-1972.

⁴ S.J.C. van Eyndhoven : ' Mogelijkheden kleine scholen ', Verslag Onderwijsdag Leeuwarden, januari 1975.

(lom-scholen en lomvbo) is dankzij samenwerking tussen de verschillende levensbeschouwelijke richtingen, evenzeer tot ontwikkeling gekomen. Er zijn scholen van dit type in Goes, Middelburg en Terneuzen. De kans op een school voor gehoorgestoorde en spraakgebrekkige kinderen is gunstig. De dichtstbijzijnde hiervoor is in Rotterdam. De 'contourennota' beargumenteert een zo groot mogelijke mate van inpassing van het buitengewoon onderwijs in het gewoon lager onderwijs. Op deze wijze beoogt de minister kansen op stigmatisatie te verkleinen.

Algemeen voortgezet onderwijs.

Het algemeen voortgezet onderwijs omvat het vierjarig middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (mavo), het vijfjarig hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo) en het zesjarig voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo). Deze laatste schoolsoort is gesplitst in ateneum en gymnasium. Het avo komt overeen met het middelbaar onderwijs in België.

Na een éénjarige gemeenschappelijke onderbouw kiezen de leerlingen voor één van de drie soorten. Het diploma van het mavo en het avo verleent toegang tot het middelbaar resp. het hoger beroepsonderwijs, het vwo tot het universitair onderwijs.

De spreiding van de scholen voor avo is in Zeeland — ook naar levensbeschouwing — voldoende. In vrijwel alle regio's zijn deze schoolsoorten goed en snel te bereiken. De oriëntatie op scholen buiten de regio voor het volgen van dit onderwijs is dan ook gering.

Uit het gehouden onderzoek⁵ naar de onderwijs-oriëntatie van de Zeeuwsch-Vlaamse scholieren blijkt dat er slechts sporadisch gebruik wordt gemaakt van mogelijkheden in het middelbaar onderwijs in België.

In het schooljaar 1973/'74 waren dat 55 leerlingen, dat is 1,1 % van het totaal aantal leerlingen dat in Zeeuwsch-Vlaanderen een school voor avo bezocht. Het belangrijkste motief om in België te gaan studeren was de geografische afstand. De belangrijkste relaties waren Sas van Gent - Zelzate en Aardenburg - Maldegem.

De scholen voor avo zijn gekoncentreerd in de belangrijkste onderwijscentra in Zeeland: Zierikzee, Goes, Middelburg, Vlissingen, Oostburg, Terneuzen en Hulst.

In het schooljaar 1974/'75 volgden 15.000 jongeren het avo in Zeeland dat is ca. 42 % van de 12 t/m 18-jarigen. Opvallend is dat de deelname in Zeeuwsch-Vlaanderen gedurende de laatste jaren sterk is toegenomen, zoals uit onderstaande tabel blijkt. De ontwikkeling van de deelname is geïndexeerd (1970 = 100).

Gebied	1970	1974
Zeeland	100	119
Zeeuwsch-Vlaanderen	100	127
Nederland	100	125

De docentenvoorziening voor het avo verloopt in Zeeland, met name in Zeeuwsch-Vlaanderen, niet probleemloos. In 1973/'74 gaven ca. 25 Belgische leerkrachten les

aan avo-scholen in dit gebied omdat in de vakatures niet kon worden voorzien door Nederlandse leerkrachten. Het voortbestaan van de part-time lerarenopleiding, zij het in vernieuwde vorm in Middelburg is met het oog hierop dan ook van groot belang.

Voor degenen die niet in de gelegenheid waren het dag-avo te bezoeken, bestaat de mogelijkheid avond-onderwijs in deze sektor te volgen. In Vlissingen (met dependances in Goes en Zierikzee) en Terneuzen is een avond-mavo gevestigd. In 1976 zullen deze scholen waarschijnlijk een avond-havo krijgen toegewezen.

Lager beroepsonderwijs.

Leerlingen die de lagere school verlaten en niet voor het avo kiezen, gaan naar het lager beroepsonderwijs (lbo). Het lbo heeft een vierjarige cursusduur. In de eerste twee leerjaren wordt de basis gelegd voor een brede algemene vorming, daarna ligt de nadruk van het onderwijs op de beroepsvoorbereiding.

Met het diploma van het lbo kan men in bepaalde gevallen verder studeren aan een school voor middelbaar beroepsonderwijs.

Het lbo omvat in Zeeland de volgende differentiaties (met het aantal leerlingen per 1 september 1974):

het lager technisch onderwijs (lto)	3.815
het lager huishoud- en nijverheidsonderwijs (lhno)	2.534
het lager economisch en administratief onderwijs (leao)	243
het lager middenstandsonderwijs (lmo)	289
het lager land- (en tuinbouw) onderwijs (llo)	106
het lager nautisch onderwijs (lno)	35
totaal aantal leerlingen bij het lbo	7.022

De twee eerstgenoemde schoolvormen zijn in Zeeland in voldoende mate gespreid. Zeeland telt 10 lto-scholen (waarvan vier in Zeeuwsch-Vlaanderen) en 17 lhno-scholen (waarvan zes in Zeeuwsch-Vlaanderen). Enkele van deze scholen geven de mogelijkheid tot het volgen van individueel beroepsonderwijs (voor leerlingen die een meer individuele begeleiding behoeven). In 1974 volgden 550 leerlingen het individueel technisch- en het individueel huishoud- en nijverheidsonderwijs. De overige schoolsoorten in het lager beroepsonderwijs zijn in Zeeland slechts met één vestiging vertegenwoordigd (in Midden-Zeeland). Gezien de grootte van de belangstelling is uitbreiding, met uitzondering van het leao, met nieuwe scholen niet vereist. Vermeldenswaard is dat het aantal scholen voor lager land- en tuinbouwonderwijs in Zeeland is teruggelopen van vijftien naar één school. De belangstelling voor dit onderwijs is, overeenkomstig de ontwikkeling van de werkgelegenheid in deze sektor, sterk gedaald.

Uitbreiding in Zeeland van het lager beroepsonderwijs met een school voor leao is gewenst. Vestiging in Zeeuwsch-Vlaanderen verdient de voorkeur gezien de geringe keuzemogelijkheden in deze regio.

De geringe differentiatie in het lager beroepsonderwijs in Zeeuwsch-Vlaanderen heeft, blijkens het gehouden onderzoek naar de onderwijsoriëntatie van Zeeuwsch-Vlaamse scholieren, geen grote toevloed naar Belgische

⁵ ETI voor Zeeland, Provinciaal Opbouworgaan Stichting Zeeland: 'Onderwijsoriëntatie op België', juni 1974.

scholen tengevolge. In het schooljaar 1973/'74 volgden 31 en 55 Zeeuwsch-Vlaamse jongeren onderwijs aan het lager secundair beroepsonderwijs resp. het lager secundair technisch onderwijs (deze onderwijssoorten komen overigens niet geheel overeen met het lager beroepsonderwijs in Nederland) in België. Ook voor deze leerlingen gold als het belangrijkste motief de korte afstand tot de onderwijsinstelling in België. De belangrijkste relaties zijn Aardenburg-Brugge, Sluis-Brugge en Sas van Gent-Zelzate. Vrijwel geen Belgische scholieren volgen beroepsonderwijs (lager- en middelbaar beroepsonderwijs) in Zeeuwsch-Vlaanderen.

De opleiding voor leraren voor beroepsgerichte vakken in deze sektor van het onderwijs vindt plaats in een avondopleiding in Goes.

De leerlingen die dagonderwijs hebben gevolgd en nog gedeeltelijk leerplichtig zijn (de 16-jarigen) volgen twee dagen per week een school voor vormingswerk of een bij de opleiding aansluitende vakopleiding. De streek-school in Middelburg heeft een geïntegreerd project vorming en opleiding voor werkende jongeren.

Middelbaar beroepsonderwijs.

Tot het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) worden toegelaten de leerlingen met het diploma van het lbo (met het vereiste niveau) en leerlingen met het mavo-diploma of enkele jaren van een andere vorm van avo. Deze sektor van het beroepsonderwijs geeft een voorbereiding voor beroepen of functies op het niveau van het middenkader bij het bedrijfsleven en de overheid. Het diploma geeft toelating tot het hoger beroepsonderwijs.

De leerlingen die in Zeeland een vorm van lager beroepsonderwijs volgen, kunnen dezelfde vorm van middelbaar niveau volgen. De spreiding van het mbo is echter aanzienlijk minder dan van het lbo. De getals-criteria welke worden gesteld om voor bekostiging door het Rijk in aanmerking te komen, liggen hoger. Voor een dunbevolkte provincie als Zeeland is uitbreiding van het beroepsonderwijs moeilijk. Oplossingen worden gezocht in de vorm van combinaties met andere schoolsoorten.

De deelname aan de aanwezige vormen van mbo ligt in Zeeland, vooral in Zeeuwsch-Vlaanderen, boven de landelijke deelname.

Per september 1974 telde het mbo de volgende aantallen leerlingen (tussen haakjes het aantal vestigingen in Zeeuwsch-Vlaanderen) :

het middelbaar huishoud- en nijverheidsonderwijs (4)	1.203
het middelbaar technisch onderwijs (1)	854
het middelbaar economisch en administratief onderwijs	219
het middelbaar middenstandsonderwijs	68
het middelbaar landbouwonderwijs (1)	127
het middelbaar nautisch onderwijs	66
de middelbare opleiding voor laboratoriumpersoneel	19
totaal aantal leerlingen bij het mbo	2.556

Uitbreiding van het mbo met een tweede school voor middelbaar economisch en administratief onderwijs (in Zeeuwsch-Vlaanderen) en een school voor middelbaar sociaal pedagogisch onderwijs wordt momenteel

nagestreefd. Voor de jongeren in de regio Zeeuwsch-Vlaanderen is het van groot belang dat de keuzemogelijkheden worden vergroot. Bij het bedrijfsleven bestaat grote belangstelling voor een meao-opleiding in deze regio.

Hoger beroepsonderwijs.

Instituten en scholen voor hoger beroepsonderwijs zijn, voorzover in Zeeland aanwezig, in Midden-Zeeland gevestigd. Als er geen speciale vestigingsfactoren in het geding zijn, zoals bij de hogere zeevaartschool in de havenstad Vlissingen, liggen de concentratiepunten in de dichtbevolkte stedelijke gebieden.

De instellingen voor wetenschappelijk onderwijs (wo) hebben jarenlang de grootste prioriteit in het landelijk onderwijsgebied van de rijksoverheid gehad. De hervormingen die nu op stapel en ter discussie staan over de inrichting van het hoogste niveau van ons onderwijs, leggen het accent op een versterking van de positie van het hoger beroepsonderwijs (hbo), om als gelijkwaardige partner van het wo tot nauwe vorm van samenwerking met dit wo te geraken. Studentenstromen zullen dan, minder eenzijdig dan thans, gericht kunnen worden op wo en hbo. Voor Zeeland is er dan ook alle belang om aan het hbo, waarop de havo zich als vooropleiding richt, een zo groot mogelijke veelvormigheid te geven.

De belangstelling voor het hogere beroepsonderwijs in Zeeland neemt toe. Voor een deel is deze groei te verklaren, uit het in vergelijking met de universiteitssteden beperkte scala van studiemogelijkheden. In 1973 bedroeg het aantal studerende aan dagscholen voor hbo 7,9 % van de 17 t/m 21-jarigen ; in 1974 8,1 %.

Het aantal studenten dat in 1974/'75 was ingeschreven bedroeg :

pedagogische akademies (2)	439 (a)
opleiding kleuterleidsters (2)	354
opleiding lerares nijverheidsonderwijs	49
hogere technische school (hts)	437
hogere zeevaartschool	467
	(met zgn. 'bevaren' leerl. 750)
opleiding fysiotherapeut	140
hogere opleiding laboratoriumpersoneel	118
totaal	2.004

(a) verzorgen de opleiding voor volledig bevoegd onderwijzer.

In part-time verband studeren nog de volgende aantallen studenten :

lerarenopleiding algemeen vormend onderwijs (avo)	400
idem beroepsonderwijs	296
hoofdleidster kleuteronderwijs	107
totaal	803

Van de dagopleidingen is de leraressenopleiding een aflopende zaak, omdat zij niet past in de concentratieplannen van de leraressenopleiding nieuwe stijl. Deze opleidingen zijn buiten Zeeland gevestigd en worden nog

'Ook Brugge, Gent en Antwerpen voorzien in hoger onderwijs'.

Archief INBEL, Brussel.

slechts door enkele Zeeuwse studentes bezocht. Dit is een bewijs voor de stelling dat de animo om een bepaalde opleiding te volgen afneemt, als deze in de eigen regio niet meer aanwezig is. De laboratoriumschool is van recente datum en vervangt de particuliere kursussen die tot voor kort de opleiding verzorgden, voornamelijk in de medische sektor.

De opleidingen voor leraren zijn landelijk, sinds 1970, in een overgangsproces opgenomen. Er zijn zeven dagopleidingen nieuwe stijl voor leraren gekreëerd die — dit in afwijking van het bestaande systeem — docenten opleiden met meer dan één lesbevoegdheid en tevens een brede pedagogische-didactische voorbereiding geven.

De bestaande part-time opleidingen oude stijl, ook die in Zeeland, zullen verdwijnen. Er komt een part-time opleiding nieuwe stijl voor in de plaats.

In het veld van opleidingen hbo ontbreken een sociale- en een kunstakademie en een school voor hoger economisch en administratief onderwijs (heao). Herhaaldelijk is er bij de minister op aangedrongen deze instellingen aan Zeeland niet te onthouden, ook al liggen de stichtingsnormen voor afzonderlijke instituten boven de belangstelling die men er regionaal voor mag verwachten.

De beleidslijn die voor het hbo zich richt op instituten met een groot aantal verschillende studierichtingen voor hoger onderwijs, houdt voor Zeeland de

belofte in dat binnen deze bundeling van opleidingen de nu nog ontbrekende worden ingepast.

Zoals eerder is gezegd en aangetoond is Zeeuwsch-Vlaanderen voor veel opleidingen aangewezen op steunpunten elders. Belangrijk zijn in dit opzicht de hts in Vlissingen (122 van 437 studenten) en de rk pedagogische akademies in Noordwest-Brabant (120 studenten). Ook aan de hts Breda studeren Zeeuwsch-Vlaamse studenten.

Ook Brugge, Gent en Antwerpen voorzien in hoger (beroeps)onderwijs dat niet in Zeeuwsch-Vlaanderen aanwezig is. Het aantal studenten waarom het gaat is niet indrukwekkend (± 30), de veelheid aan opleidingen wel. Er onder vallen : chemie, klinische scheikunde, hotellerie, hogere zeevaart, diëetkunde, toerisme, logopedie, muziek en kunstonderwijs. Daarnaast mogen niet onvermeld blijven part-time en avondleergangen in het Belgische grensgebied die door Zeeuwsch-Vlaamse studenten worden bezocht (Maldegem, Zelzate).

De inventarisatie van het onderwijs in Zeeland toont aan dat er op verschillende terreinen nog het een en ander dient te worden aangevuld. Het universitaire niveau is een te hoge greep. Het is een gelukkige omstandigheid dat het Belgische universitaire onderwijs binnen de mogelijkheden ligt. Een gelijkgeschakeling van diploma's zou een verdergaande ontwikkeling zeer ten dienste staan.

eertyds duyster

enige opmerkingen over historische relaties zeeland-vlaanderen

M.P. de Bruin

*Laurens Coster, 't Haerlem, ons 't eerste Printen geeft,
waer door sig duysende nu dingen openbaeren
Verborgen, en voor ons, die eertyds duyster waeren ;
De Konsten principael, die m' in de Scholen leert...*

Op de tentoonstelling 'Gent duizend jaar kunst en cultuur' (zomer 1975), met name die de boekdrukkunst tot een van de onderwerpen had, kon men bovenstaande regelen lezen in een 'Woordenschat ofte letterkunst' van 1765. Nu gaat het ons niet om degene die de primeur van de kunst van het drukken wegdroeg, maar om de nieuwe wereld, ook voor de historie, die de 'geprinte' boeken ons hebben geopenbaard. Wat eertijds duister was, wordt nu in zeer gevarieerde vorm aan het licht gebracht.

De tentoonstelling leverde ons direct twee 'Zeeuwse' voorbeelden: De reis van Mher Joos van Ghistele, onder meer heer van Axel, die heel het Verre Oosten heeft bereisd in de jaren tachtig van de 15e eeuw en een herdruk van de Vrede van Cadzand uit de jaren negentig van dezelfde eeuw. De herdruk is van 1537. In de toelichting bij het laatstgenoemde voorbeeld kunnen wij lezen dat de herdruk gezien moet worden in het licht van de Opstand van Gent. 'Dit verdrag van 1492 is in de revolutionaire sfeer van die dagen (1537) als een druppel (sic!) olie op het vuur. De Gentenaars worden aan een vernederende vrede herinnerd. Welke opdrachtgever durfde deze zware verantwoordelijkheid op zich nemen?'

De vrede van Cadzand heeft voor Gent het einde van het democratisch regiem uit de middeleeuwen ingeluid. De jaren rond 1490 waren voor de Zeeuwse eilanden en Zeeuws-Vlaanderen jaren van twisten en oorlogen. Pas de overgave van Sluis op 13 oktober 1492 maakte een einde aan de Hoekse en Kabeljauwse twisten. Eerder hadden de Gentenaren de vernederende voorwaarden van het vredesverdrag getekend, dat in 1537 werd herdrukt te Gent in het jaar dat de stad de beide weigerde toe te staan. In hoeverre heeft deze herdruk een steentje bijgedragen tot de beruchte opstand van de jaren 1539/40? Was het inderdaad de bekende olie op het vuur? Deze 'Copie uutten payse van Cassand', ons op de tentoonstelling vertoond, openbaart misschien niet direkt de dingen die

eertijds duister waren, maar is van betekenis voor de rol die een drukwerk kan spelen.

Van Cadzand naar Axel, het land van Joos(t) van Ghistele, is meer dan een stap. Toen in 1952 de Braakman werd afgesloten, herstelde men een middeleeuwse toestand voor 1300. De Braakman immers werd de steeds grotere bres geslagen door de stormvloeden van de 14e en 15e eeuw ten gevolge waarvan Biervliet een eilandje werd. In de jaren van de vrede van Cadzand, het laatste tiental jaren van de 15e eeuw, heeft men uitputtende, zo niet wanhopige, pogingen gedaan de Braakman door versterking en uitbreiding van de Sint Jansdijk aan banden te leggen.

Mer Joos en de zijnen kwamen in 1485 naar huis. Op het titelblad van zijn reisverslag kan men lezen dat het is 'Tracterende van veelderande wonderlicke ende vremde dijnghen gheobserveerd over d'Zee in den landen van Sclavonien, Grieken, Turckien, Candien, Rhodes ende Cypers. Voords ooc in den lande van Beloften, Assirien, Arabien, Egypten, Ethyopien, Barbarie'... enz. Ten slotte keren zij langs de kusten van Klein-Azië terug. In november 1481 vertrokken, ging het gezelschap in 1485 op huis aan. Het verhaal is in 1557 gedrukt bij de Gentse drukker Hendrik van den Keere. In 1932 heeft P. Dieleman het verhaal van de grote reiziger uit Zuiddorpe, bij Axel, naverteld. Op zijn eigen wijze. De thuiskomst aldus: 'Van Keulen trokken zij naar Antwerpen, alwaar zij op St. Jansavond, middelzomers in 't jaar ons Heeren als men schreeft 1485 aankwamen en van daar tot haerlieden huse van den Moere te Zuutdorpe bij Axele, daar zij eerst uut gescheeden waren'. Drie jaar en negen maanden ongeveer was het geleden, sedert zij waren vertrokken. Wat een vreugde, wat een blijdschap zal er bij echtgenote, kinderen en familie van Mer Joos geweest zijn'.

Joost van Ghistele, wiens reisverhaal naar het Oosten tot de merkwaardigste in dit genre behoort, is weer snel de publieke zaak gaan dienen. Een jaar na zijn terugkomst wordt hij voorschepen van de Keure te Gent. En hij weet zich te handhaven. Na de vrede van Cadzand treedt hij in augustus 1492 op als groot-baljuw van Gent. Dat bleef hij tot in 1494. Van hem gaat het verhaal, dat niet naar het rijk der fabelen is geweest, dat hij uit het Oosten zaden van de boekweit of het zogenaamde Saracijs koren heeft ingevoerd. Meegebracht tussen de bladen van zijn gebedenboek, vandaar de naam. Het is haast te mooi om waar te wezen, maar in het wapen van Zuiddorpe prijkt de boekweitbloem.

Gent dat belangrijke invloed had in het tegenwoordige oostelijke deel van Zeeuws-Vlaanderen kreeg het in de nadagen van de middeleeuwen zwaar te verduren, Brugge niet minder. Dit laatste doet ten tijde van de overgang van de 15e naar de 16e eeuw hardnekkige pogingen zijn positie als handelsmetropool via de monding van het Zwin te handhaven ondanks twisten en oorlogen. Men moet groot respect hebben voor de durf en energie van de Bruggelingen die met alle middelen trachten het monster van de verzanding van de stroom te verslaan. Noch het doorsteken van dijken noch het graven van kanalen in het land van Cadzand met het doel door getijbewegingen het Zwin op diepte te houden, hebben veel resultaat gehad.

Evenals Brugge heeft Gent naar de zee gestreefd. Een stoutmoedige poging was de aanleg van het kanaal van Gent naar de Braakman in het midden van de 16e eeuw, waardoor het Sas (de sluis) van Gent ontstond. Politieke omstandigheden hebben tot de Franse tijd belet werkelijk

SCHELDT

BOUCHAIN to the SEA.

vruchten van deze onderneming te plukken. Verwezenlijking van de doelstelling : verbinding met de Westerschelde naar zee wordt pas mogelijk na het doortrekken van het kanaal van Sas van Gent naar Terneuzen 1825-1827. Van het Zwin is dan door voortdurende inpolderingen slechts een rudiment overgebleven.

Veel van hetgeen eertijds duister was, is na de tweede wereldoorlog door het verschijnen van dissertaties en andere studies aan het licht gekomen. Men kan moeilijk de werken van mej. Gottschalk over de historische geografie van westelijk Zeeuws-Vlaanderen overschatten. Vele malen geciteerd betekenden en betekenen zij een belangrijke steun voor allerhande studies. Over het grondbezit en de uitbating daarvan in Zeeuws-Vlaanderen van kerkelijke instellingen en particulieren hadden wij de beschikking over heel wat verspreide gegevens. Hoe belangrijk voor dit onderwerp is de breed opgezette studie (1958) van A.E. Verhulst, die ons uit de periode van voor de 15e eeuw inzicht verschaft in de structuur en de uitbating van het grootgrondbezit van de St. Baafsabdij te Gent. In de aanhef van het vierde hoofdstuk van dit werk dat het grondbezit van de abdij in Zeeuws-Vlaanderen behandelt kan men lezen, dat zij reeds zeer vroeg, misschien al in het begin van de 8ste eeuw de beschikking had over bezittingen in Zeeland. Die bestonden toen hoofdzakelijk uit schorren die als schaapsgronden werden gebruikt.

Om nog een voorbeeld te noemen. C. Dekker, die het als een eer beschouwt uit de Gentse medievistische school te stammen, heeft in zijn opus magnum — zo mag men zijn proefschrift over Zuid-Beveland in de middeleeuwen (1971) wel noemen —, duidelijk aangetoond hoe nauw de betrekkingen waren tussen Zeeland en Vlaanderen. Mede door het werk van de Cisterciënsers (abdiën Duinen en Ter Doest). Er is nog een andere bron dan archivalia en boeken, nl. de bodem, waaruit wij mogen putten voor onze kennis van de kustgebieden. Door het werk van bodemkundigen en archeologen, en de eer van het primaat

van samenwerking tussen hen en de historici moet Vlaanderen gegeven worden, staat ons land en volk uit de middeleeuwen duidelijker voor ogen.

Uit alles blijkt hoe betrekkelijk de grenzen tussen twee landen zijn en hoe lastig, maar betrekkelijkheid is een begrip dat de drukker Van den Keere al kende als wij letten op het titelblad van het reisverhaal van Mher Joos van Ghistele. en drukkersmerk in de vorm van een 'horloge' met in het midden een doodskop. Ter linker zijde staat : 'Aanziet thende'. Als wij op de relaties Zeeland-Vlaanderen letten, dan moeten wij bedenken dat Zeeuws-Vlaanderen Vlaams was tot 1600. Het betekende o.a. de voorraadschuur voor Brugge en Gent : graan, turf, zout en meekrap. De voor die tijd moderne uitbating van de gronden door kerkelijke instellingen hebben wij al even aangetipt.

De rivier de Schelde heeft op het lot van Zeeland en Vlaanderen grote invloed gehad, mede door de sluiting van deze waterweg na de val van Antwerpen in 1585. Charles de Coster vertolkte aan het slot van zijn Tijl Uilenspiegel de rol van de Schelde als gordel van vriendschap en toch tweespalt zaaïend op zijn eigen wat raadselachtige wijze :

*Raakt het Noorden kussend het Westen,
Nederland België
Dan is ramspoed uit.
De gordel om beide zal vriendschap wezen
Een vroom verbond
Met raad en daad,
Met dood en bloed als 't moet,
Was de Schelde daar niet,
Arme, de Schelde !*

De Coster kende Zeeland. Zijn Schetsen uit Zeeland zijn er om daarvan te getuigen. Maar zijn Tijl vertolkt het beste de verbondenheid tussen noord en zuid. Het belang van dit 'drukwerk' is moeilijk te schatten. Maar het printen heeft ons duizenden dingen geopenbaard.

GOM-West-Vlaanderen

De Raad van Beheer GOM-West-Vlaanderen is voor het eerst samengekomen op vrijdag 18 juli 1975 onder het voorzitterschap van de heer P. Monballyu, voorlopig voorzitter.

De Raad van Beheer heeft de heer P. Monballyu verkozen tot voorzitter, de heren C. Boghemans en A. Pieters tot ondervoorzitters.

De Raad van Beheer heeft beslist aan de Algemene Vergadering voor te stellen het Direktiekomitee uit te breiden tot 15 leden ; volgende personen werden tot lid van het Direktiekomitee benoemd :

de heren C. Boghemans, P. Monballyu, A. Pieters en W. Weydts (vertegenwoordigers Provincie) ;
de heren D. Claeys, J. Lambrecht en C. Mommerency (vertegenwoordigers gemeenten) ;
de heren F. Laplace, A. Van Haverbeke en R. Windels (vertegenwoordigers werkgevers) ;
de heren G. Denoulet, H. Naessens en J. Van Langenhove (vertegenwoordigers werknemers).

Het is de bedoeling na de statutenwijziging betreffende het aantal leden van het Direktiekomitee, nog twee vertegenwoordigers van de Provincie aan te duiden.

De Raad van Beheer besliste eveneens dat het sekretariaat van de Westvlaamse Economische Raad zal funktioneren als voorlopig sekretariaat van de GOM-West-Vlaanderen ; tevens werd beslist dat het personeel van de Westvlaamse Economische Raad en het Westvlaams Economisch Studiebureau bij prioriteit zal geïntegreerd worden in het personeelsbestand van de GOM-West-Vlaanderen.

Technisch advies te Alexandrië

Op uitnodiging van de Regering van Egypte hebben Prof. Dr. O. Vanneste, directeur WER-WES en dr. N. Vanhove, adjunkt-direkteur WER-WES, deelgenomen aan de Arabic conference on tourism te Alexandrië, 1-5 september 1975. 15 experts uit Europa en USA waren aanwezig.

Prof. Dr. O. Vanneste werd aangesteld als voorzitter van de kommissie planning in toerisme en dr. N. Vanhove als voorzitter van de kommissie over het toeristisch produkt.

Nieuwe Mercatorsluis te Oostende

Op 10 juli jl. werd te Oostende, in aanwezigheid van Mevrouw J. Defraigne de nieuwe Mercatorsluis officieel in gebruik genomen.

Het burgerlijk bouwkundig gedeelte kostte 221 miljoen fr., de elektro-mechanische uitrusting van het rioolgemeel 10 miljoen fr. en de elektro-mechanische uitrusting van de sluis en de bruggen nogmaals 22 miljoen fr. Het geheel is een realisatie van het Ministerie van Openbare Werken.

De totale lengte van de zeesluis en de toegangseulen bedraagt 238 m ; de nuttige doorvaartbreedte is 12,5 m en de nuttige lengte van de sluis 60 m. Het verkeer over de sluis geschiedt bij middel van twee basculebruggen, zodat het verkeer niet onderbroken dient te worden. De nieuwe Mercatorjachtdokken zullen, eenmaal ook het tweede deel klaargekomen, 262 jachten kunnen omvatten.

1925 - 1975

reeds **50** jaar

staat de belangrijkste

provinciale bank van het land

**BANK VAN ROESELARE
EN WEST-VLAANDEREN**

te dienste van de groei en de ontwikkeling

van de westvlaamse economie,

dank zij het vertrouwen

dat een steeds aangroeiend cliënteel

reeds **50** jaar

in haar stelt.

Zetel : Roeselare, Noordstraat 38

Succursales te Brugge en te Kortrijk

65 Agentschappen in West-Vlaanderen

**met bedrijfsafval
geen problemen...**

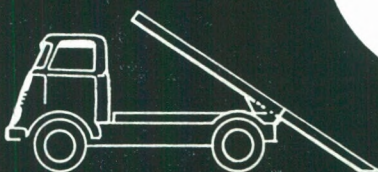
TRANSCOBEL

P.V.B.A. BRUGSESTRAAT 641 8600 MENEN

zorgt voor overname en
vernietiging van bedrijfsafval
onder alle vormen

TEL:
056 / 51.34.39
51.12.39

Ook verhuring van containers

10 jaar ondervinding

Ruime marktpositie

10de Europees Symposium over Marine Biologie

Van 17 tot en met 23 september 1975 ging in het Casino-Kursaal te Oostende het '10th European Symposium on Marine Biology' door.

Deze wetenschappelijke en universele manifestatie werd aangebracht en zal georganiseerd worden door het Instituut voor Zeewetenschappelijk Onderzoek - IZWO.

Het inrichtend comité verheugd zich over de deelname van 500 wetenschapsmensen, vanuit zowat 36 landen.

Gedurende dit één-week-lang-durende symposium werden ongeveer 100 referaten gehouden, verzameld rond twee hoofdtemata: de research in de marijkultuur op laboratorium- en op pilotschaal en de populatiedynamiek van marine organismen in relatie tot de voedingscyclus in kustwaters.

Meer in het bijzonder werden technische problemen van het aanleggen van kulturen, de technologische aspecten van de kweek, en de recyclage van biodegradabele afvalstoffen besproken, naast meer algemene biologische facetten, zoals de bakteriologische activiteit, de primaire en de sekundaire produktie.

De voertaal van het symposium is Engels, Duits en Frans en de verschillende referaten zullen in de loop van 1976 gepubliceerd worden in een symposium-boek, waarvan elk deel één hoofdtema zal behandelen.

Het IZWO werd opgericht in het najaar van 1970 op initiatief van het Provinciebestuur van West-Vlaanderen, de Nederlandstalige universiteiten en de Francquistichting en nam zijn intrek in gebouwen gelegen aan de

Spuikom te Oostende. Het Instituut dat pas zijn eerste lustrum heeft gevierd, ter gelegenheid van het in gebruik nemen van nieuwe gebouwen langs de Prinses Elisabethlaan 69 te Bredene, heeft in deze periode heel wat activiteiten uitgevoerd. Het multidisciplinair karakter van het IZWO maakt er een polyvalente instelling van waarbij de talrijke disciplines, die bij het onderzoek van het marine milieu aan bod komen, hetzij in gekördineerde onderzoeksprogramma's, hetzij als individuele projekten worden uitgewerkt.

Op basis van deze wetenschappelijke activiteiten, mede ondersteund door de uiterst waardevolle bibliotheek, die meer dan 450 wetenschappelijke tijdschriftenreeksen bevat, vormt het IZWO, gelegen langs de Belgische Kust, één van de meest uitgebreide Nederlandstalige instellingen voor de studie van de wetenschappen van de zee.

Sluiswerken te Zeebrugge hervat

Met ingang van 1 september werden de bouwwerken aan de sluis te Zeebrugge officieel hervat. Vanaf 14 augustus werd er orde geschapen op de bouwwerf, die er sinds 2 jaar verloren bij lag. De werken zullen ongeveer 4 jaar duren.

Ondertussen werden de werken aan de inkokering van de afvoerkanalen (opzij van de sluis) verdergezet. Binnen een half jaar ongeveer kan deze inkokering in gebruik worden genomen.

Achter de zeesluis wordt er momenteel hard gewerkt aan de nieuwe insteeddok, terwijl vóór de sluis de bouw van de kademuren snel vorderen.

Onze offsetpersen leveren dagelijks duizende exemplaren af in 4 kleuren.

Maar produktie is niet alles.

Kwaliteit blijft
onze eerste zorg.

Tel. 057/3334 87 - 33 47 87

drukkerij vansevenant n.v. 8970 poperinge, prof. dewulfstraat 68

HEBT U EEN PROBLEEM MET

Bevoorrading van uw personeel
voor wat betreft DRANKEN en VOEDING.

TELEFONEER ONS

SCHRIJF ONS

Wij zijn specialisten inzake verkoopsautomaten
voor grote en kleine bedrijven, burelen enz...

AUTOMATEN VOOR :

verse koffie

chocolademelk

limonaden

chocolade

patisserie

sandwichen

sigaretten

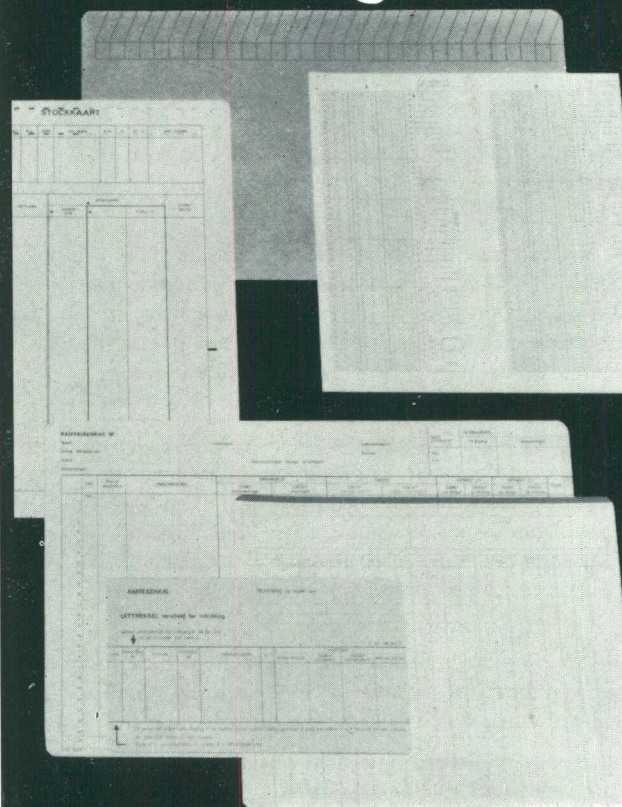
Delputte Automatic Company

Kuurnesteenweg 44

8500 KORTRIJK

Tel. : 056/21.10.53

Mekanografie

Wilt u meer informatie over
"Mekanografie",
zendt dan onderstaande bon aan

Drukkerij Strobbe pvba

Kasteelstraat 1
8700 Izegem

(051) 30 23 44

BON

Graag ontvang ik gratis en vrijblijvend dokumentatie en
informatie over "Mekanografie",

Firma/naam/stempel

Adres

Te contacteren persoon

Zeebrugge basis-haven op de Nieuw Zeeland - Europa route

Half juli ontving de Maatschappij van de Brugse Zeevaartinrichtingen het nieuws dat Zeebrugge erkend werd als basishaven op de Nieuw Zeeland - Europa route. Reeds geruime tijd had de MBZ talrijke inspanningen geleverd om deze officiële erkenning te bekomen.

Gedurende de jongste vergadering omtrent de vaststelling van nieuwe vrachttarieven voor wol tussen de New Zealand Wool Marketing Corporation — het officiële Nieuw Zeelandse verkoopsorgaan voor wol — en de New Zealand European Shipping Association — dat instaat voor de vaststelling van de vrachttarieven voor verschepingen tussen Europa en Nieuw Zeeland — die van 25 tot 27 juni te Wellington in Nieuw Zeeland doorging, werd besloten de haven van Zeebrugge te erkennen als basishaven in de Le Havre - Hamburg route.

Deze erkenning, waardoor Zeebrugge vanaf dit ogenblik door de scheepvaartmaatschappijen tegen de basis-vrachtprijzen zal bediend worden, onderstreept de belangrijke positie die de Zeebrugse haven in de Noord-Europese woltechniek heeft veroverd. Deze positie zal in de toekomst nog verstevigen wanneer steeds meer containerdiensten tussen Nieuw Zeeland en Europa zullen geïntroduceerd worden en wanneer de integrale containerisatie op Nieuw Zeeland een feit zal zijn.

De Managing Director van de New Zealand Wool Marketing Corporation die het nieuws van de erkenning als basishaven aan de Zeebrugse havenautoriteiten bekend maakte, besloot zijn schrijven als volgt :

'De Nieuw Zeelandse wolnijverheid is verheugd dat de haven van Zeebrugge in het verleden een efficiënte dienst aan onze industrie heeft geleverd en rekent in de toekomst, nu Zeebrugge erkend is als officiële basishaven, op een voortzetting van de snelle, vertrouwbare en efficiënte diensten die wij in het verleden reeds mochten genieten.'

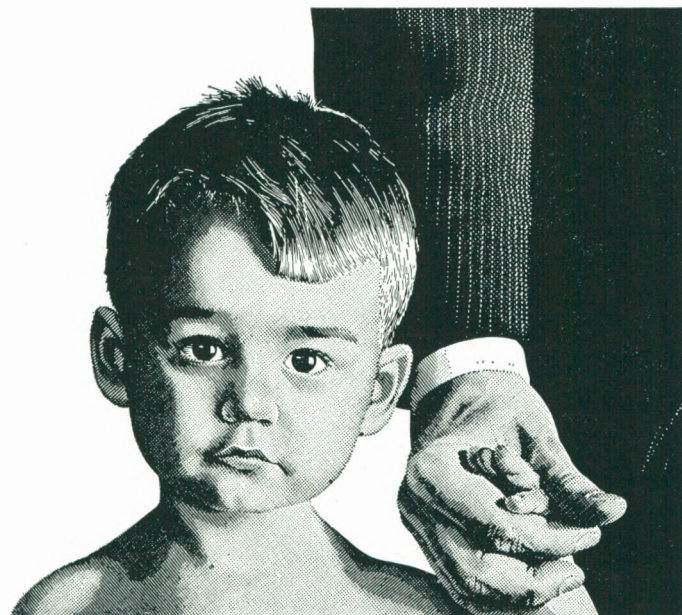
Prinses Maria-Esmeralda

Op de Oostende-Doverlijn werd half juli de nieuwe eenheid, die car-ferry Prinses Maria-Esmeralda, officieel voorgesteld.

De Esmeralda is de eerste ferryboot die door de Regie van Maritiem Transport zelf werd ontworpen. Het is een multipurposeschip met ruimte voor 1.200 passagiers en 300 auto's ; het schip meet 5.644 BRT. Tegen het einde van 1975 verwacht men dat een tweede pakketboot van hetzelfde type in de vaart kan worden genomen.

De EEG te Oostende

Van 1 juli tot 31 augustus heeft het Voorlichtingsbureau van de Europese Gemeenschappen te Oostende een animatieprogramma georganiseerd voor de jeugd. Een tentoonstelling belichte de Europese integratie, de instellingen, de sociale, handels-, economische en monetaire politiek, het regionaal, energie- en landbouwbeleid, evenals de problemen betreffende het milieu, de konsumentenbescherming, het ontwikkelingsbeleid en de perspectieven voor de Europese Unie.

VOOR AL UW FINANCIËLE VERRICHTINGEN

- KASBONS - KAPITALISATIEBONS
 - DEPOSITOBOEKJES
 - TERMIJNREKENINGEN
 - ZICHTREKENINGEN
 - WOONSPAREN
 - HYPOTHEEKLeningen
 - VREEMDE MUNTEN en REISCHEQUES
 - UITBETALING VAN ALLE COUPONS.
 - INSCHRIJVING OP ALLE LENINGEN, STAAT, STEDEN, enz.
- enz.

RAADPLEEG DE AGENT VAN HET

GEMEENTEKREDIET

U VINDT ZIJN ADRES IN DE
GOUDEN GIDS... ONDER DE RUBRIEK « BANKEN ».

The world wide travel

WASTEELS

Verg. « A » 1246

Voorheen Ooststraat 29

NU om U nog beter te dienen

OOSTSTRAAT 115 8800 ROESELARE

Telefoon : (051) 20 16 72 (vier lijnen)

Telex : 017.570

Nieuwe, ruimere burelen
nog meer keuze van vakantie-
en zakenreisprogramma's !
vraag deze ook in de

St. Jakobstraat 22

8000 BRUGGE

Tel. : (050) 33 65 31 (2 l.)

Voor uw vormingsprogramma's, planning,
studiebijeenkomsten of training van
personeelskader, kunt u steeds terecht op
het conferentieoord

DE BLANKAART

Hartelijke service in huiselijke sfeer.

Akkommodatie voor 35 personen.

Ideale vergaderruimten (privacy én ruimte !),
goede keuken (met personeel), vijftien
slaapkamers, ontspanningsmogelijkheid binnen
en buiten. Vlakbij ligt het uniek gelijknamig
natuureservaat (100 ha).

DE BLANKAART biedt méér voor matige
prijzen.

DE BLANKAART is meteen beschikbaar,
is makkelijk bereikbaar en ligt centraal in
West-Vlaanderen (6 km onder Diksmuide).

*Kontaktadres : De Blankaart, Ieperseweg 44
8178 Woumen. Tel. 051/50.06.42.*

LVD SYNONIEM VOOR PLAATBEWERKING

Hydraulische en Mechanische
Plaatbewerkingsmachines

LVD Company

p.v.b.a.

Nijverheidslaan, 2

8630 GULLEGEM

Tel. 056/41.25.81

Telex 17/317

INTERGARDE

P.V.B.A.

Chaussée de Bruxelles 483 - 1410 Waterloo

Tel. : (02) 384 80 00

Gemachtigd bij Kon. Besluit 22-7-69

INDUSTRIELE BEWAKING

SCHEEPSBEWAKING

PRIVEBEWAKING

HOME SECURITY PATROL

WAARDETRANSPORTEN

ALARMAPPARATUREN

24 uren op 24 te uwer beschikking

Gewestelijke Direkties :

Gouvernementstraat 6 - 9000 Gent

Tel. : (091) 23 73 91

Duinpad 49 - 8380 Zeebrugge

Tel. : (050) 54 54 57

Busexcursies uit Heuvelland

Teneinde verblijftoeristen in het Heuvelland een all-round verlot te bezorgen startte de VVV - Westvlaamse Bergen met een excursiedienst naar Frans-Vlaanderen, in het Heuvelland, naar de Kust. Elke excursie werd geleid door een lid van de Heuvellandse onthaalploeg.

Een juli-maand die kan tellen !

De toeristische index Kust en Achterland, opgemaakt door het Westvlaams Economisch Studiebureau in opdracht van Westtoerisme, wijst op een bijzonder goede toeristische activiteit tijdens juli 1975 in vergelijking met dezelfde maand van 1974. Het voorlopig indexcijfer bedroeg 109,1. Dit betekent een aangroei van bijna 9,1 % tegenover dezelfde periode van vorig jaar.

Dit uitstekende resultaat manifesteerde zich in alle logiesvormen. Nochtans was de toename het meest uitgesproken in de kampingsektor, waar een aangroei van 16,0 % werd genoteerd. De hotellerie mag evenwel op dezelfde voet worden geplaatst met een toename van het aantal overnachtingen van 12,6 % en dit niettegenstaande de logiescapaciteit met 4,7 % gedaald is in vergelijking met vorig jaar. Tenslotte steeg het aantal verhuringen in de sektor van appartementen en villa's met 5,2 %.

Met uitzondering van de reizigerstrafiek op de luchthaven Oostende-Middelkerke (— 24,3 %) kenden alle overige rubrieken van de toeristische index een vooruitgang : deviezen-aanbod (+ 25,3 %), zeevaarttrafiek

(+ 14,0 %), reizigersverkeer op de NMBS (+ 15,5 %), NMVB (+ 8,6 %), waterverbruik (+ 8,2 %) en postverkeer (+ 0,3 %).

Rekening houdend met het geslaagd voorseizoen (+ 10 %), deze uitstekende julimaand (+ 9,1 %) en de goede vooruitzichten voor augustus mag men nu al van een bijzonder geslaagd toeristisch seizoen 1975 gewagen.

Nog even herinneren dat in deze voorlopige index slechts ongeveer de helft van de posten van de toeristische index verwerkt zijn. Hierbij ontbreekt onder andere de belangrijke indikator van het eendagstoerisme.

Koelsysteem voor zeecontainers

La Brugeoise et Nivelles nv, Belgische firma gelegen te Brugge en o.m. gespecialiseerd in ISO-containers, is begonnen met de studie van een geperfectioneerd systeem voor de afkoeling van scheepscontainers. Sinds 1967 verkocht La Brugeoise et Nivelles meer dan 6.000 20'-equivalent aluminium containers, meer dan 20.000 20'-equivalent stalen containers en een 500-tal hardtop-containers van 20' en 40'.

Heuvellandse wandelplannen

De eerste twee beschrijvingen van 50 wandelblaadjes die de Heuvellandse wandelatlas zullen uitmaken, zijn zopas verschenen. Het betreft het Malegijspad en het Suikerbergpad. Het geheel wordt uitgegeven door de VVV Westvlaamse Bergen te Kemmel.

GENERALE BANKMAATSCHAPPIJ

BANKSERVICE

regionaal

nationaal

internationaal

Administratieve Zetel BRUGGE, Vlamingstraat 58 — Tel. (050) 33.06.21

Administratieve Zetel KORTRIJK, Waterpoort 1 — Tel. (056) 22.09.01

Zonder
staaldraad
zou de wereld
er heel anders
uitzien.

Het zou alleen al de nodige akrobatie vragen uw bril terechter plaats staande te houden. Maar denk eens aan een radarinstallatie of een telescoop. Zonder staaldraad zou ons uitzicht drastisch beperkt worden. En niet alleen ons uitzicht. Staaldraad is overal tot in de banden van uw auto. Wie 't maakt? Bekaert, uit het kleine Zwevegem. Bekaert maakt staaldraad voor heel de wereld.

@ BEKAERT

zorgt voor de staaldraad in het leven.

Bekaert telt 15.000 medewerkers in 38 fabrieken in 15 landen. Zij produceren 30 miljoen kilometer staaldraad dat u terugvindt in autobanden, aan de operatietafel, in meubels en ZB-wagentjes. In liftkabels en gitaarsnaren, in kernreactoren en keukens, in gewapend beton en radiotelescopen.

Autowegen in West-Vlaanderen

Door de IVAW wordt druk gewerkt aan de verdere uitbouw van de haar toevertrouwde autowegen in de provincie.

De rijksweg 905 (expressweg) rond Brugge werd in juli opengesteld tussen de Koning Albertlaan te Sint-Michiels en Zeebrugge.

Op de A17 Brugge-Kortrijk wordt vooral gewerkt tussen Kortrijk (aansluiting E3) en Rumbeke. Op dit vak zijn 10,8 km grondwerken bezig evenals vijf belangrijke kunstwerken te Wevelgem, te Lauwe, te Sint-Eloois-Winkel en te Rumbeke.

De A18 is momenteel het verst gevorderd. Over 23 km tussen Jabbeke en Snaaskerke is de wegzak voltooid en is de aansluiting met de E5 te Jabbeke in uitvoering. De wegverhardingen tussen Jabbeke en Gistel zijn aanbesteed en deze van Gistel tot Nieuwpoort staan op het aanbestedingsprogramma 1975.

Op de A19, Veurne-Kortrijk, werden de grondwerken tussen Wevelgem en Menen aangevat over 4,5 km. De grondwerken Ieper-Geluwe en een deel van de verkeerswisselaar A19 en A17 te Wevelgem worden nog in 1975 aanbesteed.

Havendag te Londen

APZI, de Association Port of Zeebrugge Interests, bereidt momenteel een havendag voor die in het voorjaar 1976 te Londen zal worden gehouden. De voorbereiding gebeurt in België in samenwerking met de BDBH en diverse belangengroepen rond de haven, terwijl de voorbereiding te Londen zeer actief ter hand genomen wordt door de Belgische Ambassade en door de Chamber of Commerce of Belgium. Een eerste contact terzake ging reeds door te Londen.

Jaarlijks worden twee dergelijke voorlichtingsdagen gepland in maritieme milieus in het buitenland.

Verbruikersvereniging bij WVEM

Te Torhout werd op 5 juli de Westvlaamse Elektriciteitsmaatschappij-verbruikersvereniging opgericht, waardoor de abonnees kunnen deelnemen aan het beleid van de maatschappij.

In ruil voor maximaal 5 samenwerkingsaandelen per activiteit (elektriciteit, gas en kabeltelevisie) worden ristoernes op de rekeningen voorzien. De verbruikersvereniging zal zetelen in de raad van beheer van de WVEM.

Globale verbintenis ziekenhuizen Kortrijk

Tussen het Medisch-Sociaal Centrum Groeninge en 12 privé-ziekenhuizen en kloostergemeenschappen werd een globale verbintenis afgesloten tot rationalisatie van het privé-ziekenhuiswezen. Alle ziekenhuizen zijn organisatorisch geïntegreerd, sommigen zelfs reeds ruimtelijk in het kader van het nieuw Medisch-Sociaal Centrum. Het ziekenhuis van de KOO blijft zelfstandig.

publikaties wer/wes

REEKS VAN HET WESTVLAAMS EKONOMISCH STUDIEBUREAU

1. G. Declercq & O. Vanneste, De Economische Situatie en Mogelijkheden van het Arrondissement Ieper, 1958, 207 blz. (uitgeput).
2. O. Vanneste & P. Hovart, De Belgische Zeevisserij - een Economische Studie, 1959, 358 blz., 212 fr.
3. O. Vanneste & P. Hovart, La pêche Maritime Belge - Etude Economique, 1959, 358 pp., 212 fr.
4. O. Vanneste, J. Theys & M. Zwaenepoel, Het Arrondissement Brugge - Een Regionaal Economische Studie, 1961, 463 blz. (uitgeput).
5. O. Vanneste, J. Theys & M. Zwaenepoel, Het Arrondissement Oostende - Een Regionaal Economische Studie, 1962, 444 blz., 265 fr.
6. O. Vanneste & J. Theys, Menen - Een Economische Studie van een Grensstad, 1962, 256 blz. (uitgeput).
7. O. Vanneste, J. Theys & M. Zwaenepoel, Het Arrondissement Roeselare - Een Regionaal Economische Studie, 1963, 336 blz. (uitgeput).
8. J. Theys o.l.v. O. Vanneste, Westvlaamse grensarbeiders in Noord-Frankrijk, 1964, 144 blz., 159 fr.
9. J. Theys s.l.d. O. Vanneste, Les Frontaliers de la Flandre Occidentale dans le Nord de la France, 1964, 144 pp., 159 fr.
10. O. Vanneste & J. Theys, Veurne - Een Economische Studie, 1964, 189 blz. (uitgeput).
11. M. Zwaenepoel & N. Vanhove, De landbouw in West-Vlaanderen, 1965, 352 blz. (uitgeput).
12. O. Vanneste, Het groeipoolconcept en de regionaal-economische politiek, 1967, 376 blz., 265 fr.
13. O. Vanneste & J. Theys, Het Arrondissement Tielt - Een Regionaal Economische Studie, 1968, 410 blz., 265 fr.
14. J. Theys, Een analyse van de Westvlaamse grensarbeid in Noord-Frankrijk, 1969, 248 blz., 265 fr.
15. M. Zwaenepoel, Vrije Tijd - Een sociologische analyse van het vrijetijdsgebruik en de vrijetijdsbehoeften van de westvlaamse bevolking, 1969, 332 blz. (uitgeput).
16. N. Vanhove, Het vakantiepatroon en de toeristische bestedingen van de Belgische bevolking, 1969, 264 blz., 265 fr.
17. N. Vanhove, Structure des vacances et dépenses touristiques de la population belge, 1969, 264 pp., 265 fr.
18. J.M.L. Demeyere, Demografische facetstudies, 1969, 144 blz., 159 fr.
19. R. Branson, J. Theys, H. Van Reybrouck, o.l.v. N. Vanhove, Tertiaire sektor en verzorgende centra van West-Vlaanderen, 1971, 356 blz., 318 fr.
20. J. Hemschoote, Luchtverontreiniging in West-Vlaanderen - Bronnen, toestand en bestrijding door de ruimtelijke ordening, 1972, 209 blz., 265 fr.
21. N. Vanhove, Het Belgisch Kusttoerisme - Vandaag en Morgen, 1973, 520 blz., 477 fr.
22. L. Schepens, Van Vlaskutser tot Franschman - Bijdrage tot de geschiedenis van de Westvlaamse plattelandsbevolking in de negentiende eeuw, 1973, 294 blz., 371 fr.
23. De Westvlaamse gemeenten in de Volkstelling 1970 - Statistische tabellen, Volkstelling 1970, 1974, 128 blz., 191 fr.

REEKS FACETTEN VAN WEST-VLAANDEREN

1. R. Simoen en O. Vanneste, De uitbouw van de haven van Zeebrugge : Openbare werken in verleden en toekomst - De haven en de toeristische belangen van de Oostkust, 1972, 48 blz. (uitgeput).
2. C. Vermeersch, Het rekreatief buitenverblijf - Implantings- en aanlegmogelijkheden, 1973, 100 blz., 106 fr.
3. S. Beernaert, De waterverontreiniging in het IJzerbekken, 1973, 124 blz., 133 fr.
4. Distributiebedrijven en handelscentra in West-Vlaanderen, 1974, 68 blz., 74 fr.
5. S. Beernaert, De waterverontreiniging van de binnenwaters van Midden- en Oostkust, 1974, 105 blz., 133 fr.
6. N. Vanhove, Vakantiespreiding. Een nieuw voorstel voor België, 1975, 56 blz., 85 fr.

REEKS TOERISTISCH ABONNEMENT WES

Rapporten toeristisch-ekonomisch onderzoek 1974

60. Attitude-onderzoek bij de Duitse verblijfstoeristen aan de Belgische Kust, 1972, 190 blz.
61. Attitude-onderzoek bij de Britse verblijfstoeristen aan de Belgische Kust, 1972, 162 blz.
62. Bestedingsonderzoek bij de Duitse, Britse en Nederlandse vakantiegangers aan de Belgische Kust, 1972-73, 90 blz.
63. Attitude-onderzoek bij de Nederlandse verblijfstoeristen aan de Belgische Kust, 1973, 206 blz.
64. Toeristische index WES - Kust en Achterland 1974, 23 blz.

Rapporten toeristisch-ekonomisch onderzoek 1975

65. Structuur en Ontwikkeling van het Vakantiepatroon van de Belgische Bevolking 1967-72, 210 blz.
66. N. Vanhove, Vakantiespreiding - Een nieuw voorstel voor België, 56 blz.
67. Attitude-onderzoek ten aanzien van de Belgische Kust bij de Noordfranse bevolking, 1975, 180 blz.

De rapporten toeristisch-ekonomisch onderzoek zijn te verkrijgen door storting van 1.325 fr. per jaar-abonnement.

UITGAVEN WESTVLAAMSE EKONOMISCHE RAAD

O. Vanneste & G. Declercq, Kust en Hinterland - Proeve van een toeristisch-ekonomische studie, 1955, 226 blz. (uitgeput).

O. Vanneste & G. Declercq, Le Littoral et son Hinterland - Essai d'une étude d'économie touristique, 1955, 266 pp., (uitgeput).

G. Declercq & O. Vanneste, Structurele Werkloosheid in West-Vlaanderen, 1957, 2 delen, 130 blz. + 278 blz. (uitgeput).

West-Vlaanderens ekonomische groei 1954-64, 1965, 98 foto's, 172 blz. (uitgeput).

Adresboek van de Westvlaamse Industrie, 1971, 275 fr. Jaarverslagen WER-WES.

(Uitgaven vrij van BTW.)

TIJDSCHRIFT 'WEST-VLAANDEREN WERKT'

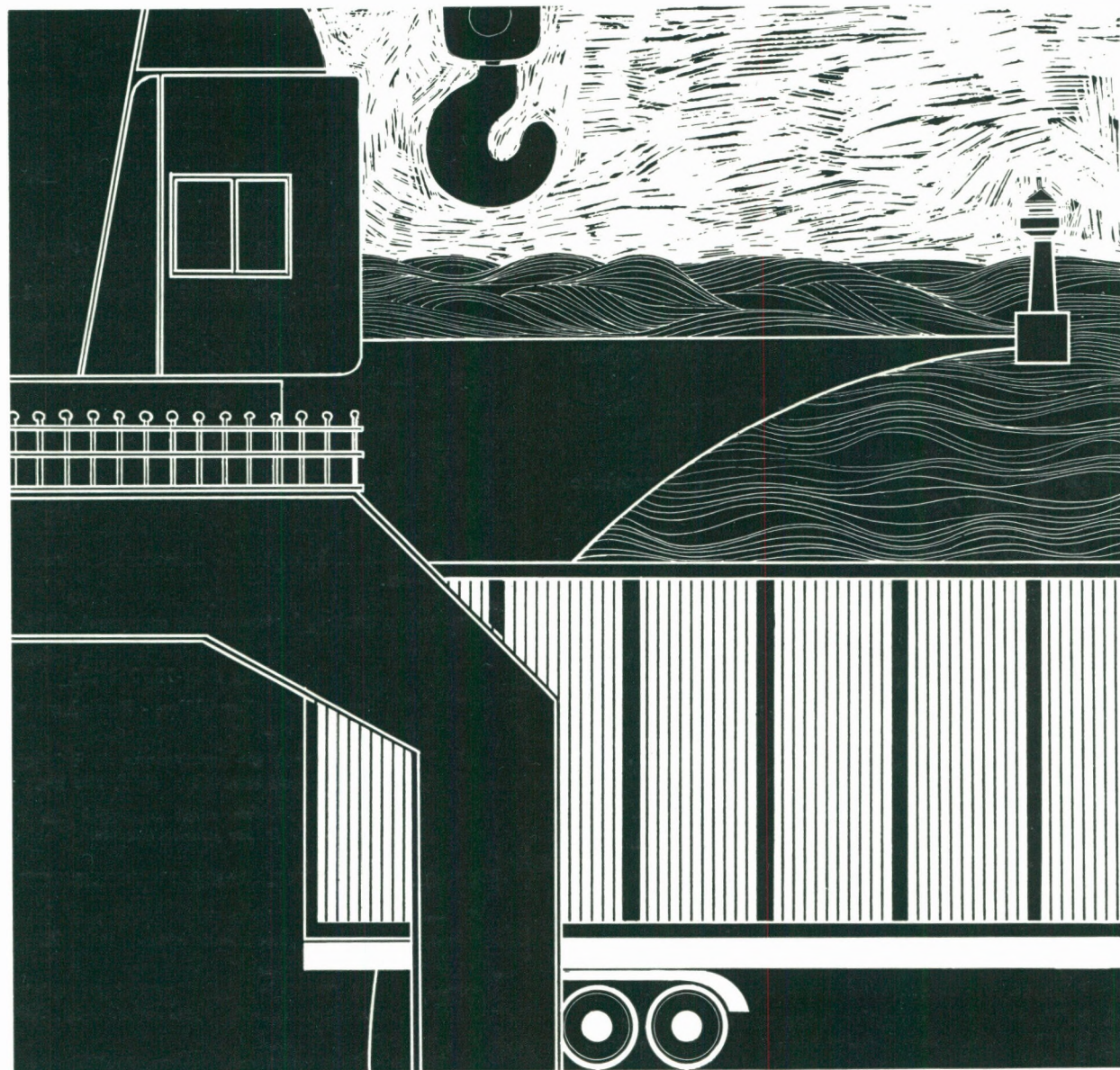
Tweemaandelijke uitgave - verschijnt niet in juli en augustus - abonnement 1975 : 160 fr.

(Uitgave vrij van BTW.)

STEUNENDE LEDEN - 1975

Steunende leden (390 fr.) ontvangen het tijdschrift en de andere publikaties van de WER-WES, de reeks 'Toeristisch Abonnement' uitgezonderd.

ZEEBRUGGE

Q artex

DE SNELHAVEN OP ENKELE KILOMETER VAN UW BEDRIJF

biedt U een waaier van mogelijkheden voor het geheel of een gedeelte van uw maritieme transporten !

MBZ Maatschappij van de Brugse Zeevaartinrichtingen
Louis Coiseaukaai 2 B-8000 Brugge-Belgium Telefoon (050) 33 30 65

